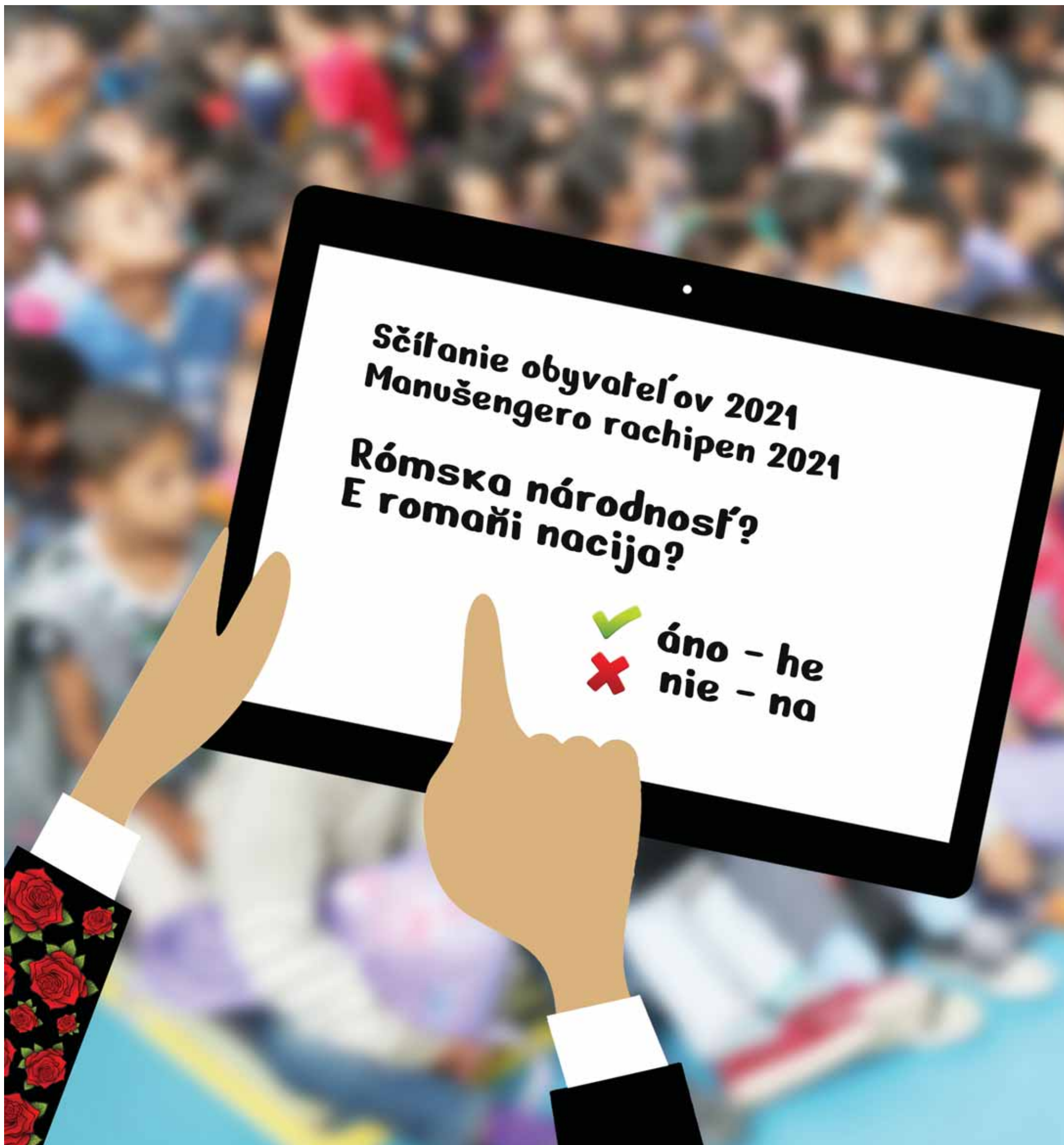

♦ Sčítanie obyvateľov. Ilustrácia Radka Repková

Je sedem rokov krátky alebo dlhý čas?

Od policajnej razie v Moldave nad Bodvou ubehlo už sedem rokov. Po siedmich rokoch sme sa v tomto prípade nikam nedostali. Zranenia Rómov od policajných obuškov sú už dávno zahojené, no krivda a spravodlivé vyšetovanie sú v nedohľadne. Policajti sú nateraz nevinní a razia bola v súlade so zákonom. Naopak, Rómovia,

ktorí mali na sebe zranenia sú obvinení z krivej výpovede.

Po siedmich rokoch sa aspoň akási spravodlivosť do Moldavy dostala. No nie zo Slovenska, nikoho to asi neprekvapí, ale z rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu z roku 2020, ktorý už priznal dvom sťažovateľom odškodnenie

po 20 000 eur a náhradu za náklady spojené so súdnym konaním vo výške 6 500 eur.

V čase, kedy sa prípad stal bol splnomocnencom vlády SR pre rómske komunity Peter Polák. Krátko po prípade navrhol, aby mali policajti pri takýchto zásahoch na uniformách kamery. Predišlo by sa tak sporným obvineniam, či bol alebo nebol zásah v súlade so zákonom.

„Takýmto sporným zásahom sa v budúcnosti môžeme vyhnúť tak, že pri ich prípadnej realizácii budú policajti disponovať kamerami. Ak Slovenská republika nemá dnes zdroje na nákup kamier pre všetkých policajtov, ktorí takéto zásahy vykonávajú, tak zabezpečenie týchto kamier počas zásahov je možné ich presunom z jednotlivých str. 2 >>>

Informaciji pal Rachinkeriben 2021 anglunes zadikhibnaha pedal narodnosten the dajakeri čhib prekal phučibena the odpheñibena So oda rachinkeriben?

Manušengero rachinkeriben pes paťangutnones kerelas ke amende imar maškarvachtose the šaj ča les zathovas maškar jekhpureder štatistiko ktor. Kana barisaliła e socijeta, pes opral oleste visarelas e meta, chasňariben, buchlaripen the dodžanlipnaskere metodi the rezultatoskere avrikeribena, ale rachinkeriben ačhiła sar jekhzoralo the jekththo do informacijengero chañig pal manušende so dživenas andre thodo than. Kana geła manušengero rachinkeriben beršeste 1857, pes zachudňa pedžanlipen andal feudalna irišaga dži moderno manušengero rachinkeriben. Beršeste 1961 pes manušengero rachinkeriben zachudel nevo vacht vaš čechikoslovačiko populacijengero rachinkeriben, kana šaj oda sas integrindo rachinkeriben jekhetanes sphandle informacijen pal thanutnen, kherutñipen, biten the kheren. Ada sphandlipen anda nevo informacijengero ajsipen the but bares buchlarđa možnosť vaš lengere buchlaripen. Rachinkeriben pes zathovel sako deš berš. Andro paluno rachinkeriben beršeste 2011 peske o thanutne andal Slovakijakeri republika anglunes jekhtar vaš čirlatuñipen šaj kidne avri, či pherďarena rachinkeribnaskere formulara prekal prajtengeri vaj elektronikañi forma. Rachinkeriben 2021 hino kotoreskero pal calolumakero programos vaš populacijengero, kherengero the bitengero rodkeripen, so pen kerel prekal zaarakhiben tel Europakeri unija the Organizacija vaš sphandle naciji. Leskere rezultata sikhade dži agor beršeste 2022.

Pedal soste perel rachinkeribnaskero chasňariben?

Chasňariben vaš rachinkeriben 2021 zachudel buterutno sphandlipen, zorale, čerišagutna informaciji the informaciji pal nacijkakero statusos, pal lakere demografikane, socijalnoekonomikakere the kulturakere štrukturi, pal dživipnaskere telethodipena thanutnen the lengere zabešiben. Rachinkeriben hino pedal dojekh thanutnes andal Slovakijakeri republika sar príležitosť the pravos pes te prithovel ko baro dikhiben pal demografikañi the socijalno situacija the dživipnaskere manušengere telethodipena andre Slovakijakeri republika. Ada dikhiben kempel te prindžarel the vašoda, aj pes te del te anglepaťare aver socijetakero barisalipen. Ala informaciji hine jekhtone the na den pen te resel avresar, ča jekhetane šegitišagoha le thanutnenca.

Sostar pes akanutno rachinkeriben rozdžal len paluneha?

Manušengero rachinkeriben, kheren the biten 2021 andre Slovaki-ja hino zathodo prekal nevo konceptos. Andre Slovaki-ja anglunes jekhtar prekal čirlatuñipen pes visarela rachinkeribnaskeri forma the bijo than vaš tradikano rachinkeriben pes kerela ča elektronikanes, avka sar bijo papirošiskere formulara, integrimen rachinkeriben, so hino andal metodikano dikhiben čerišagutno rachinkeriben. Integrimen rachinkeriben hino zathodo pro informacijengero čerišagos andal administrativakere informacijengere chañiga the informaciji resle le thanutnendar. Administrativakere informacijengere chañiga hine databazi, so len zachuden o ministerstvi vaj aver themeskere kotora (ko priklados Registros vaš fyzická džene, so les zachudel Vnutrakero ministerstvos). Čerišagutno rachinkeriben sar e metoda sar resel o informaciji, hino andre luma zathodo sar phurt maškar tradikano rachinkeriben ko žužo registrimen rachinkeriben. Rachinkeriben vaš thanutnen, kheren the biten 2021 hino moderno ča žužo elektronika-no rachinkeriben. Predžala andre duj vachtoskere kotora – rachinkeriben vaš khera the biti the manušengero rachinkeriben.

So oda integrimen rachinkeriben?

Oda avka, hoj pen zachudkeren imar sthode administrakere chañiga the registri. Thanutne resena ča ajse phučibena, pal save nane informaciji andre ala registri. Pro agor o thanutne odphenena pro jekhbuteder sar 14 phučibena.

Kana the sar pes rachinena o khera the biti?

Rachinkeriben vaš khera the biti likerel andal 1. junoste 2020 dži 12. februariste 2021, the avka sar jekhtar andro čirlatuñipen bijo thanutnen le zachudkeribnaha vaš akanutna registri, the ča elektronikañi formaha. O gava chudne sthovibena andal vajsave chañiga, so hine sthode le vastenge the save lenge zachudňa Štatistikano urados andal Slovakijakeri republika. O gava ala informaciji zachuden, kontrolinen the prikerkeren. Hin len pedal oda ochto the jepaš čhonestar andal februariste 2021.

Kana pen priphandena thanutne andro rachinkeriben?

Manušengero rachinkeriben predžala andal 15. februariste 2021 dži 31. marcoste 2021, the likerela šov kurke.

Hino rachinkeriben pedal thanutne povina?

Ha, savore thanutnen andal Slovakijakeri republika hin povinosť the pherďarel rachinkeribnaskero formularis. Pedal rachinkeribnaskero chasňariben pes sar thanutno ačhalol dojekh dženo, kas hin andre Slovakijakeri republika likerduo, phiribnaskero vaj tolerimen zabešiben. Thanutno hino ačhalardo the themutno andal Europakeri unija, saves hin andre Slovakijakeri republika sakodivesutno zabešiben. Vaš biberšendero thanutno the vaš thanutno so nane zathodo pedal pravna keribena, hin povinosť the pherďarel rachinkeribnaskero formularis leskero čakikano ačhades.

Ko zachudel kisitišagos, likeriben the rachinkeribnaskero keriben?

Podarí sa obetiam policajnej brutality z Moldavy dosiahnuť spravodlivosť?

♦ Od policajnej razie v Moldave nad Bodvou už ubehlo sedem rokov. Foto: www.policajnarazia.sk

Nebol to pekný pohľad, keď sa na tlačovke po brutálnom policajnom zásahu v rómskej komunite v Moldave nad Bodvou vysmievali obetiam vtedajší vrcholní predstavitelia štátnej moci premiér Robert Fico, minister vnútra Robert Kaliňák a policajný prezident Tibor Gašpar. Všetci traja verejne podporili raziu v obydliach Rómov na Budulovskej ulici a policajtom cez médiá odkazovali, že za nimi stoja.

Bolo to pred siedmimi rokmi a odvtedy prebehlo na základe žalôb niekoľko súdnych pojednávaní, z ktorých šiesti miestni sťažovatelia nakoniec vyšli ako obvinení s trestným stíhaním na krku. Obetiam násilia, z ktorých štátna moc vyrobila obvinených, poskytovali technickú a morálnu podporu ľudskoprávne mimovládne organizácie, verejná ochrankyňa práv, umelci, novinári aj verejnosť. V roku 2020 prišiel verdikt z Európskeho súdneho dvora, ktorý nariadil Slovenskej republike odškodniť prvé dve obeť. Nie je to jediná dobrá správa, potešilo aj to, že bývalý policajný prezident Gašpar aktuálne sedí vo vyšetrovacej väzbe pre obvinenia zo závažných zločinov. Ale to je už iná téma.

oddelení, keďže tieto akcie sa plánujú vopred,“ upozornil ešte v máji 2015 Pollák.

Sporných policajných zásahov bolo pred Moldavou aj po nej niekoľko desiatok. Kamery na uniformách policajtov však chýbajú aj pri terajšej vláde. O sporných zásahoch policajtov sa dozvedáme len zo záznamov kamier v mobiloch a rýchlosti sociálnych sietí, ktoré vyhotovia obeť policajných razíí. Takým bol počas pandémie zásah na Poštárke v Bardejove, ale aj údajné napadnutie maloletého dievčaťa v uzavretej a stráženej komunite v Kropáčoch.

Súdiť sa niekoľko rokov s nejasným výsledkom chce odvahu a hlavne trpezlivosť. Veľká vďaka patrí jednotlivcom a organizáciám, ktorým nie je ľahostajné takéto protirómske konanie a rozhodnú sa zastupovať Rómov aj pred súdmi.

Málo času na sčítacíu kampaň

Výsledkom nastávajúceho sčítania obyvateľov bude aj lepšia vymožiteľnosť národnostných práv. Problém však je, že sa o sčítaní zatiaľ veľmi nehovorí, aj keď je pred

nami už o pár týždňov. Povedomie o tom, že prihlásiť sa k rómskej národnosti, prípadne k rómskemu jazyku ako materinskému jazyku nie je nič zlé, je veľmi slabé. Rovnako aj to, že za takéto „priznanie sa“ nebudú žiadne sankcie či perzekúcie. Akosi sme na to všetci zabudli a stratili sme tento rok na masívnejšiu kampaň. Existujú totiž dve štatistiky o počte Rómov na Slovensku. Prvou sa argumentuje, ak požadujeme svoje národnostné práva. Tam sa väčšinou berie do úvahy len oficiálny počet Rómov z posledného sčítania, ktorý je asi päťtinou z celkového počtu Rómov na Slovensku. Druhá štatistika, aj keď neoficiálna a odhadovaná je tá, keď žiadame napríklad Európsku úniu, aby nám dala na riešenie rómskej problematiky finančné zdroje. Tam sa už hovorí o čísle okolo pol milióna Rómov.

Fond na podporu kultúry národnostných menšín SR zverejnil pred koncom novembra výzvy, v ktorých je prioritou na rok 2021 informovanie a aktivity súvisiace so sčítaním obyvateľov. Ak si od-

Sedem rokov od razie

Do rómskej komunity na Budulovskej ulici v Moldave nad Bodvou večer 19. júna 2013 vtrhlo 63 policajtov so psami na 23 autách a v tejto sile uskutočnili policajnú raziu, po ktorej zostalo asi tridsať zbitých osôb a niekoľko rozbitých interiérov rómskych obydlií. Polícia akciu obhajovala dramatickým zvýšením kriminality počas prvého polroka 2013 a zásah pomenovala ako „akciu 100“, pri ktorej pátra po hľadaných osobách a veciach. Rómovia uvádzali, že ich policajti vôbec nelegitimovali, ale vtrhli do domov, rozbíjali interiéry, vyhrážali sa im verbálne, bili ich obuškami, kopancami a dokonca použili viackrát aj paralyzér. Päťnásť osôb odviezli v ten večer na policajnú stanicu.

Udalostiam predchádzal incident s policajnou hliadkou, ktorá prišla na Budulovskú ulicu v noci 15. júna 2013 kvôli hlučnej zábave. Bolo to po kultúrnom podujatí v súvislosti s končiacim komunitným projektom. Rómovia vraj ohrozovali policajnú hliadku kameňmi, ktoré hádzali na policajné auto. O štyri dni neskôr vyjadrili zbití obyvatelia Budulovskej ulice presvedčenie, že spúšťačom policajnej represie

myslíme, že termín na podanie projektu pri prvej výzve je v polovici decembra (v druhej výzve začiatkom januára 2021) a započítame kontrolu žiadostí, zasadnutie komisie a administratívne práce na uzatvorení zmlúv pre projekty, dovoľm si tvrdiť, že už bude po sčítaní. Samozrejme, že aktivity sa dajú robiť aj pred schválením projektu na vlastné náklady s možnosťou ich refundácie. Ale čo ak projekt schválený nebude?

Myslím si, že hlavne menšiny s materským štátom dokážu viesť kampaň a informovať o dôležitosti sčítania aj bez projektu, respektíve vedia prekryť obdobie, pokiaľ projekt nebudú mať. Rómska menšina ale materský štát nemá (ani štedrého sponzora).

Sčítanie bude len v elektronickej forme, a preto v tomto vydaní novín prinášame najdôležitejšie informácie v slovenskom a rómskom jazyku. Myslím si, že jednu z hlavných úloh pri sčítaní, hlavne v marginalizovaných komunitách, by mohli zohrať pomáhajúce profesie.

Roman Čonka,
šéfredaktor Romano fil

boli práve kamene letiace na policajné auto v sobotu 15. júna. Iróniou je, že kamene hádzal duševne chorý tridsiatnik, ktorého polícia následne držala proti-právne vo vyšetrovacej väzbe vyše desať dní. Prepustili ho až na žiadosť nového advokáta, ktorý nahradil pôvodného štátom prideleného obhajcu ex-offo.

Policajti potrestajú policajtov?

Inšpekcia ministerstva vnútra v zásahu z 19. júna 2013 nenašla pochybenia. Od udalosti až dodnes prebieha verejná diskusia o potrebe osamostatniť túto inštitúciu a zabezpečiť tak nezávislé rozhodovanie. Inšpekcia ministerstva vnútra stále realizuje akési „samovyšetrovanie“, čiže polícia v sporných prípadoch vyšetruje samu seba. Otvorili sa aj otázky okolo nutnosti zabezpečovať dôkazový materiál používaním osobných kamier pri policajných zásahoch.

Verejná ochrankyňa práv Jana Dubovcová, ktorá v úrade pôsobila v čase razie sa podrobne zaujímala o priebeh vyšetrovania, kládla otázky kompetentným a písala upozornenia na pochybenia. Súčasne ombudsmanka Mária Patakyová si pripomenula siedme výročie razie na stránke svojho úradu verejnej ochrankyne práv vop.gov.sk, kde píše: „Po preskúmaní prípadu moja predchodkyňa skonštatovala, že polícia nedisponovala príkazom na vstup do obydľia, ani na domovú prehliadku, a tak svojím konaním nedovoleným spôsobom zasiahla do základného práva osoby na nedotknuteľnosť obydľia. Znepokojujúci bol aj fakt, že policajná inšpekcia tento postup odobrila“.

Rómovia z Moldavy nad Bodvou sa dodnes nedočkali nezávislého a spravodlivého vyšetrovania ani

ospravedlnenia. Všetky ich sťažnosti podané na inšpekciu ministerstva vnútra, prokuratúru či súdy boli zamietnuté. Naopak, šiesti z nich sú od verdiktu slovenských súdov o nepochybení policajtov súdne stíhaní z trestného činu krivej výpovede. Tieto súdne pojednávania sú stále živé.

Chronológia udalostí na webe

Obetiam policajného násillia a nespravodlivých obvinení z krivej výpovede pomáhajú od prvého dňa mimovládne a ľudskoprávne organizácie. Ich pracovníci zrealizovali okamžité zdokumentovanie dôkazov vo forme výpovedí svedkov zachytených vo videách a fotografiami zbitých ľudí, ktoré obleteli celé Slovensko. Neziskovky podporujú obeť násillia pri obhajobe ich ľudských práv a obvineným Rómom poskytujú už sedem rokov technickú pomoc a morálnu podporu, informujú verejnosť o priebehu súdnych pojednávanií, na ktorých obeť policajného násillia aj sprevádzajú.

Na webovej stránke policajnarazia.sk/chronologia sú podrobne popísané udalosti, ktoré sa počas siedmich rokov od razie udiali. Stránku zriadila a aktualizuje Iniciatíva mimovládnych organizácií EQUITY, European Roma Right Center, Amnesty International Slovensko, ETP Slovensko, Bystriny a Centrum pre výskum etnicity a kultúry. Na tejto stránke je uverejnený aj slovenský preklad rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu z roku 2020, ktorý už priznal dvom sťažovateľom odškodnenie po 20 000 eur a náhradu za náklady spojené so súdnym konaním vo výške 6 500 eur.

Text: Ingrid Ďurinová

◆ Rómovia z Moldavy nad Bodvou sa dodnes nedočkali nezávislého a spravodlivého vyšetrovania. Foto: www.policajnarazia.sk

Štatistikano urados andal SR prekal zakonoste pal rachinkeriben vaš thanutnen, kheren the biten beršeste 2021 lel pre peste rachinkeribnaskero kisitišagos the likeriben vaš elektronikano sistemoste, zachudel kampelišagutne keribena pedal rodkeriben, avrikeriben the buchlariben vaš informaciji pedal rachinkeriben, lidžal keribena aver kotoren vaš nipengeri zor, zachudel rachinkeribnaskeri propagacija the informatiko kampaňa, zodpovedinel vaš pherdipen the likeriben vaš rachinkeribnaskere formulara, lidžal the metodikanes sikhavel keribena vaš čaladune punkti, čaladune thana, čaladune džene the rachinkeribnaskere asistenta jekhetanes le avrikeribnaha vaš dženeskere informaciji, zalikerel sikhlišagos the dela avri metodikane sikhavibena ko čalavibena, save presikhavel pre peskero webovo than. But zoralo zaterdipen prekal rachinkeribnaskero procesis zachuden o gava.

Kas hin povinosta te del thanutnenge o informaciji the savi hiňi gavengeri uloha paš rachinkeriben?

O gava prekal preando keriben vaš themakeri sprava pherdaren o ulohi, save lenge zathovel o zakonos pal rachinkeriben vaš thanutnen, kheren the biten beršeste 2021. Jekhzoralo hino kisitišagos vaš manušengero rachinkeriben. Prekal leste pes o gav zachudel pro gaveskero sikhaviben paš rachinkeriben vaš thanutnen, zachudela o naboris the kidňipen vaš rachinkeribnaskere asistenta the dži 11. januara 2021 sthovela informaciji pal rachinkeribnaskere asistenta le Štatistikano uradostar andal SR (čaladuno punktoste). Avka the zachudela le stacionarna asistenten prekal kidne inštituciji, so pen arakhen andro gav. Prekal rachinkeribnaskero kisitišagos durededer jekhetanes kerel pal technikano the materijalno zaterdipen pedal rachinkeribnaskere asistenta the dela le rachinkeribnaskere asistentenge legitimaciji. Avka the o gav zathovela čaladuno than vaj thana andro gav the dži 31. decembroste 2020 bičhavela le Štatistikano uradoske andal SR mangade informaciji pal ada than vaj thana. O gav jekhetanes kerel paš komunikacija the propagacija vaš rachinkeriben andro gav.

Prekal likeriben vaš rachinkeriben o gav zachudel thanutnengeri evidencija, save mangle vaš služba pedal asistimen rachinkeriben, zathovel virtualna asistentika obvoda, zathovkerel keriben vaš čaladuno than vaj thana andro gav, zathovkerel telethodipena pedal keriben vaš mobilna the stacionarna rachinkeribnaskere asistenta the dodikhel keriben mobilna asistenten.

Ko šaj avel rachinkeribnaskero asistentos the save hine leskere povinosti?

Asistentos vaš rachinkeriben šaj avel ča fizicko dženo, so les hin likeriduno than andre Slovakijakeri republika, hino phureder sar 18 berša, hino zaterdlo pedal čakikane keribena, hino pařivalo, minimalnones resla mařkarutno řkolakero sikhlariben, džanel themutňi čhib, hino zoralo the resla odborno ajsipen prekal zakonos jekhetanes le zaarakhibnaha vaš dženeskere informaciji paš keribena so sthovela rachinkeribnaskero asistentos.

Jekhes vaj buter rachinkeribnaskere asistenten zvičinel o gaveskero starostas pedal dojekh čaladuno than the jekhes vaj buter rachinkeribnaskere asistenten pedal jekh vaj buter inštituciji, so hine andro gav prekal kampelišagos avka, aj te avel zathodo siđaripen vaš informaciji pedal rachinkeribnaskero chasňariben.

Rachinkeribnaskero asistentos hino presikhado bijo avreste te mangel le thanutnestar o informaciji prekal rachinkeribnaskero formularis pedal manušengero rachinkeriben. Avka sar musaj bijo avreste te irinel andro rachinkeribnaskero formularis savore informaciji, so diňa o thanutno the te bičhavel les, te kerel asistimen rachinkeriben, te del kampelišagutno likeriben the sikhaviben paš pherdaripen vaš rachinkeribnaskero formularis sthodo pedal manušengero str. 12 >>>

Informácie o Sčítaní 2021 s osobitným zreteľom na národnosť a materinský jazyk

Čo je sčítanie?

Sčítanie ľudu sa pravdepodobne vykonávalo na našom území už v stredoveku a možno ho teda oprávnené považovať za najstarší druh štatistiky. S rozvojom spoločnosti sa síce menil cieľ, účel, rozsah a metódy zisťovania a spracovania výsledkov, ale sčítanie zostalo nenahradiateľným prameňom údajov o obyvateľstve na danom území. Sčítaním ľudu v roku 1857 sa začal prechod od feudálnych súpisov k moderným sčítaniam. Sčítaním ľudu v roku 1961 sa začína nová etapa československých populačných sčítaní, keďže išlo o integrované sčítanie vzájomným prepojením údajov o obyvateľstve, domácnostiach, bytoch a domoch. Toto spojenie prinieslo celkom novú kvalitu údajov a výrazne rozšírilo možnosti ich využitia.

Sčítanie sa vykonáva každých desať rokov. V poslednom sčítaní v roku 2011 si mohli obyvatelia Slovenskej republiky po prvý raz

v histórii vybrať, či vyplnía sčítacie formuláre v listinnej podobe alebo v elektronickej forme. Sčítanie 2021 je súčasťou celosvetového programu populačných, domových a bytových zisťovaní, ktoré sa uskutočňujú pod záštitou Európskej únie a Organizácie spojených národov. Jeho výsledky budú zverejnené do konca roku 2022.

Čo je cieľom sčítania?

Cieľom sčítania v roku 2021 je získať vzájomne prepojené spoľahlivé, porovnateľné, unikátne údaje a informácie o stave spoločnosti, o jej demografických, sociálno-ekonomických a kultúrnych štruktúrach, o životných podmienkach obyvateľov a ich bývaní. Sčítanie je pre každého obyvateľa Slovenskej republiky príležitosťou a právom prispieť k tvorbe uceleného obrazu o demografickej a sociálnej situácii i životných podmienkach obyvateľstva Slovenskej republiky. Tento obraz je potrebné poznať aj preto, aby str. 6 >>>

◆ Sme pripravení na sčítanie obyvateľov? Foto: R. Čonka

Janette Maziniová-Motlová: Mám šťastie na ľudí

Janette Maziniová-Motlová má za sebou veľmi zaujímavý životný príbeh. Narodila sa v rómskej rodine v skromných pomeroch. Od mala sa stretávala s odmietaním a rasizmom z majority a odmietaním a nepochopením zo strany vlastnej komunity. Napriek všetkým prekážkam našla lásku k literatúre a vzdelávaniu. Po jedenástich rokoch od ukončenia gymnázia si už ako matka a manželka podala prihlášku na Univerzitu Konštantína Filozofa v Nitre, odbor sociálna práca, ktorý aj úspešne skončila. Známa sa stala po tom, čo jej vyšla kniha *Cigánka*, ktorá si získala široký čitateľský záujem. Po krátkom pôsobení v Úrade splnomocnenca vlády pre rómske komunity (2006 – 2007) pracovala sedem rokov v IUVENTE – Slovenskom inštitúte mládeže a v roku 2015 založila neziskovú organizáciu EDUMA, ktorá sa venuje využívaniu storytellingu v inkluzívnom vzdelávaní a výchove. V súčasnosti je riaditeľkou Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Okrem iného je matkou troch detí a manželkou, jej blogy sú čítané a populárne, získala si pozornosť a rešpekt majoritnej spoločnosti. O svojich názoroch a skúsenostiach sa podelila v nasledujúcich riadkoch.

Aj keď ste známa osobnosť a váš životný príbeh je dostupný na pár kliknutí na nete, naši čitatelia sú predsa len špecifickou skupinou. Ako by ste sa im predstavili vy sama?

Som človek so šťastím na ľudí, ktorí mu vstúpia do života. A práve vďaka tým ľuďom som v sebe objavila zvedavosť a potrebu pomáhať. Kedysi som bola taká jemná egoistka, zameraná na svoje vlastné problémy. Bola som človekom, ktorý hľadal vinníka. Vinníka za to, že som musela bojovať s chorobou, chudobou, nepochopením. Časom som zistila, že hľadať vinníka je zbytočné. Myslím, že presne to bol moment, ktorý stojí za tým, čo robím, a prečo to robím.

V súčasnosti ste riaditeľkou Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, čomu sa ústav venuje?

VÚDPaP, ako skrátene voláme výskumný ústav, má dva dôležité smery, dve oblasti činností, ktoré pomáhajú zlepšovať kvalitu života

detí na Slovensku, nech sa narodia v akomkoľvek prostredí, rodine, s hendikepom, špeciálnymi potrebami alebo práve prechádzajú traumou z rozvodu či inou náročnou životnou situáciou. Tou prvou činnosťou je výskum, pre ktorý vlastne pred viac ako 50-timi rokmi VÚDPaP vznikol. Cieľom je prinášať poznatky o deťoch v štandardnom aj neštandardnom vývine. Získavame dáta, informácie, tvoríme nové nástroje na diagnostiku. Druhou činnosťou je preklápanie získaných informácií do praxe v systéme výchovného poradenstva a prevencie. V tejto činnosti je vzdelávanie a metodické vedenie pedagogických a odborných zamestnancov pôsobiach v Centrách pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, Centrách špeciálno-pedagogického poradenstva a odborných zamestnancov v inkluzívnych tímoch. Skrátene v jednej vete, najskôr skúmame, potom výsledky šírimo cez vzdelávanie a metodické vedenie.

Janette Maziniová-Motlová. Foto: Roman Hraník

Pracujete s deťmi a ich vnútorným svetom, ktorý je mnohokrát komplikovanejší než svet dospelých. Ako vidíte súčasnú situáciu rómskych detí z marginalizovaného prostredia?

Každé dieťa so sebou nesie príbeh svojho rodiča. Ak v príbehu jeho rodiča nájdeme porozumenie, akceptáciu, prijatie vo všetkých prostrediach, ktoré sú a boli okolo neho, dieťa má veľké predpoklady získať vzdelanie a uplatnenie v spoločnosti. Ak príbeh rodiča má len málo z toho, čo som popísala, tak kvalita života dieťaťa už taká pozitívna nie je. A nie je to vinou rodiča. V prvej otázke som hovorila o hľadaní vinníka. Myslím, že tu sa nám ukazuje, že ak učitelia, vychovávatelia, pracovníci centier a pomáhajúci profesionáli nehľadajú za zlyhávaním dieťaťa vinníka

v podobe samotného dieťaťa, či jeho rodiča, dieťa má príležitosť byť takmer nepopísaným papierom. Možno pokrčeným, možno trochu počmáraným, ale je tam veľa miest, ktoré má šancu zaplniť. Lenže, zaplniť vlastnými kresbami. Pretože úlohou dospelých v jeho okolí, úlohou učiteľov a vychovávateľov, je vyprovokovať v ňom zvedavosť a potrebu dozvedieť sa viac. Tam, kde má rómske dieťa šťastie na takýchto profesionálov, sú pozitívne výsledky v prospech dieťaťa, jeho budúceho života, práce, príležitostí. A netýka sa to len rómskych detí. Takýto prístup potrebujú všetky deti. Žiaľ, zatiaľ to systematicky nevieme pokryť. Potrebujeme vo vzdelávacom systéme prijať veľa zmien. Najmä tých mentálnych. No verím, že tam smerujeme. Nie je fér, ak sa kvalita

života dieťaťa odvíja od šťastia na ľudí, ktorých v živote stretne a nie od systému, ktorý dokáže reagovať na jeho potreby.

Napriek deklarovaným snahám a plánom rôznych politických garnitúr sa situácia vo vzdelávaní detí z marginalizovaných rómskych komunít nezmenila. Stále veľké percento z nich končí v špeciálnych školách a logicky sa stanú doživotne závislými na sociálnych dávkach.

Aktuálne vo VÚDPaP pracujeme na štandardoch v poradenskom systéme. Štandardy, ktoré jasne popisujú kroky v diagnostike detí z inojazyčného a sociálne znevýhodneného prostredia, pomôžu eliminovať neoprávnené zaradovanie detí do špeciálnych škôl. Viem, že toto nepomôže deťom, ktoré v tej

Janette Maziniová-Motlová: Hin man bacht pro manušende

Janette Maziniová-Motlová dživel but interesantno dživipen. Ullas andre romaňi famelija, nasas but barvale. Cikhoratar šunelas o nakamiben u rasizmus khatar e majorita u o nakamiben u naachaluviben peskra komunitatar. The te la sas bare pharipena, arakhlas o kamiben vaš e literatura u edukacija. Pal o dešujekh berša kanastar agorindas e gimnazija, imar sas e daj u romňi, diñas peske o lila pre Univerzita Konštantinoskri Filozofskri andre Nitra, pre socijalno buťi, so the agorindas. Ačhilas prindžardi kana lake avlas e kňižka Cigánka, savi gende but manuša. Pal oda, so kerelas buťi pro Kher zorarde manušesko rajipnastar vaš o romane komuniti (2006 – 2007) kerelas eŧta berša andre IUVENTA – O Slovaťiko inštitutos vaš o terne u andro berš 2015 odoj kerdas e biprofitoskri organizacija EDUMA, savi kerel o storytelling (o vakeriben pal varesavi tema) andro inkluzivno sikhaviben. Akana hiňi e šerutňi andro Rodipnaskro inštitutos vaš e čhavorikaňi psychologi-ja u patopsichologija Bratislavate. Paš oda hiňi the e daj trine čhavengu e romňi, lakri blogi o manuša genen u hine popularna, resel o geňipen u rešpektos le majoritno khetañibnastar. Pal o peskre gondolipena u prindžaripena vakerela andro avutno lekHAVIBEN.

The te san e prindžardi manušni u pal o tumaro dživipen pes šaj dodžanas prekal o nabut kliki pro netos, amare genavne hine špecificka manuša. So lenge pal tumende kamehas te phenel?

Hin man bacht pro manušende, so mange aven andro dživipen. U palikerde ole manušenge, arakh-lom andre mande o kamiben te džanel u te pomožinel. Varekana somas ajsi sikra egoistka, di-khavas ča mire problemi. Somas o manuš, so ro-

delas, ko hino došalo. Došalo vašoda, hoj man musaj maravas le nasvalibnaha, čoripnaha, naachaluvibnaha. Palis achalilom, hoj te rodel ole došales hin zijan. Gondolinav, hoj oda sas o čačo momentos, savo man ligendas kijo oda, so kerav u soske oda kerav.

Akana san e šerutňi andro Rodipnaskro inštitutos vaš e čhavorikaňi psychologi-ja u patopsichologija. So oda inštitutos kerel?

VÚDPaP, sar charnes vičinas o rodipnaskro inštitutos, džal duje šerutne dromenca, kerel duj aktiviti, save pomožinen te lačharel e kvalita andro čhavorengro dživipen pre Slovaťiko, te ulile andro savo ča hino than, famelija, le hendikepo-ha, špecijalno mangipnenca, vaj len hin e trauma olestar, hoj e famelija pes rozperel, vaj hine andre aver phari dživipnaskri situacija. Jekhto aktivita hino o rodipen, vaš oda pes anglo buter sar 50 berša o VÚDPaP kerdas. O res hin te anel o prindžaripena pal o čhavore u lengro štandardno the naštandardno bararipen. Rodas o data, o informaciji, keras o neve buťa vaš e dijagnostika. Dujto aktivita hiňi, hoj ola informaciji save chudas, thovas andre praks andro sistemas so hin vaš o bararipnaskre konzultaciji u prevencija. Kadi aktivita hiňi the oda, hoj sikhavas u metodikanes lidžas angle o pedagogicka the džañibnaskre manušen, so keren e buťi andro Centri vaš o pedagogicko-psychologicka konzultaciji u prevencija, andro Centri vaš o špecijalno pedagogicko konzultaciji, u sikhavas the džañibnaskre manušen andro inkluzivna timi. Charnes, nabut la-venca, jekhto uštar hin hoj keras o rodipen, palis oda buchlaras prekal o sikhaviben u metodicko šerutňipen.

Keren le čhavorencia u lengre andrune svetoha, savo hino buterval buter komplikovano, sar o bare manušengro svetos. Sar dikhen e akanutňi situacija, andre savi hine o romane čhavore andal o marginalizovana komuniti?

Sako čhavoro peha lidžal oda, so predžidžilas leskro dad, leskri daj. Te andro lengro dživipen arakhas o achaluvipen, e akceptacija andro sako than, andro savo hino u sas, le čhavores hin bare šanci te chudel o sikhaluvi-ben u te arakhel peskro than andro khetañiben. Te androo dživipen le dadeskro, la dakro hin ča frima olestar, so phendom angomis, le čhavoreskro dživipen nane ajso kvalitno, pozitivno. U vaš oda nane dad-daj došale. Andro jekhto phučiben vakeravas pal oda, hoj pes rodel ko hino došalo. Gondolinav, u adaj pes oda si-khavel, hoj te o sikhavne, o manuša andro centri u o pomožipnaskre profesionala na roden koh hino došalo, te o čhavoro na džal mištes angle, te oda hino oda čhavoro, vaj leskro dad-daj, palis o čhavoro šaj avel o žužo lil. Šaj sikra kiki-dlo, šaj sikra vareso pisimen opre, no the pherdo thanenca, save pes šaj pherdaren. No, te pherdarel peskre čitrenca. Vašoda, hoj le bare manušengri buťi paš leste, e sikhavnengri hin te avri cirdel andre leste o kamiben u musajipen buter pes te dodžanel. Odoj, kaj hino o romano čhavoro bachtalo u arakhel ajse profesionalen, keren pen o pozitivna buťa vaš o čhavoreskro lačhipen, leskro avutno dživipen, buťi, šanci. U oda nane ča pal o romane čhavorende. Ajso vareso kempel savore čhavorenge. Bibachtales, dži akana oda našti systematicki te učarel savoro. Andro amaro sikhavibnaskro sistemas kempel te kerel but averipena. Nekhbuter ola mentalna. No paťav, hoj odoj džas. Nane fer, te e dživipnaskri kvalita le čhavore-

reskri figinel pre oda, save manušenca pes andro dživipen arakhel u na pro sistemas, savo šaj kerel šukar reakcija pre oda, so leske kempel.

The te pen kerde o zumavipena u plani buter politicko garniturendar, e situacija andro sikhaviben le čhavorengro andal o marginalizovana romane komuniti nane aver. Sakovar baro percentos lendar džal andro špecijalna školi u e logika phenel, hoj savoro dživipen ena pro socijalna love.

Akana andro VÚDPaP keras pro štandardi andro konzultačno sistemas. O štandardi, save žužes phenen save hine o uštara andre dijagnostika le čhavorengri andal o aver čhibakre u socijalno čore komuniti, save pomožinena te agorinel o načačikano procesos, savo bičhavel le čhavoren andro špecijalna školi. džanav, hoj oda napomožinela le čhavorenge, save imar hine andro ajse školi. No gondolinas the pro ole čhavorende. Keras akana, sar pes pomožinela te sikhavel le čhavoren andro špecijalna školi u paťav, hoj keraha o sistemas, savo pes šaj likerela. Na čas ikra pomožipen vaj charne lačharipena.

Baro kotor majoritakro the but pedagoga phenen, hoj le romane čhavoren našti te sikhavel. No džanas, hoj andre Bari Britanija, kaj gele savore fameliji pal e buťi, the le čhavorencia, save angomis pre Slovaťiko phirenas andro špecijalna školi, odj hine lačhe. Nakamav te ispidav miri godi, no e logika hin te phučel pal oda, u amaro khetañiben te phenel o čačipen. Kaj hino o čačipen, hine o školi andre Britanija ajse nakvalitna, vaj andre oda o slovaťika školi nane lačhe?

špeciálnej škole už sú. No myslíme aj na tieto deti. Nastavujeme podporu vo vzdelávaní detí v špeciálnych školách a verím, že nastavíme udržateľný systém. Nie dočasnú podporu alebo dočasné riešenia.

Veľká časť majority a aj mnoho pedagógov tvrdí, že rómske deti sú nevzdelateľné. No pri tom tu máme príklady napríklad z Veľkej Británie, kam sa presťahovali celé rodiny za prácou a deti, ktoré predtým na Slovensku navštevovali špeciálne školy, sú v Británii úspešné. Nechcem podsúvať odpovede, ale podľa mňa logicky je tu otázka, na ktorú by sme mali ako spoločnosť odpovedať. Kde je pravda, je britské školstvo také nekvalitné alebo to slovenské v tejto oblasti zlyháva?

Zahraničie má prepracovaný systém práce s rodinou v kríze. Pracuje sa s rodinou, s dieťaťom, zapájajú a prizývajú odborníkov z rôznych rezortov. Hľadajú v deťoch potenciál, diagnostikujú silné stránky, teda to, čo deti vedia a nie to, v čom sú slabé. Fungujú na princípe flexibilného prechodu dieťaťa naprieč vzdelávacím systémom. Veľmi efektívne pracujú s diferenciáciou detí a jasne vedia,

kedy dieťa zvládne náročnejšie učivo a komunikáciu vo vyučovanom jazyku. Na Slovensku flexibilita v systéme chýba. Teraz. No ako vidieť na krokoch nového vedenia Štátneho pedagogického ústavu, aj tu nám svitá na lepšie časy. Teraz už len držať palce, aby ľudia, ktorí sa pustili do náročnej výzvy zmeny vzdelávacieho systému a investície do podpory vo vzdelávaní, dokázali vydržať v motivácii a mali dostatok času nielen na kreovanie zmien, ale aj na ich realizáciu.

Pôsobili ste v Úrade splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. Ako vnímate tento úrad, jeho úlohy, kompetencie a možnosti na ovplyvňovanie kvality života Rómov na Slovensku?

V období, keď som tam pôsobila, úrad viedla Dr. Klára Orgovánová. V mojich očiach je tá, ktorá dokázala dať úradu najväčšie kompetencie. Bola diplomatkou, brilantná v komunikácii a negociácii. Za jej pôsobenia som vnímala rozmach úradu v rozsahu pôsobenia, aj v kompetenciách, ktoré si dokázala vylobovať. Žiaľ, súčasná situácia je iná. Ťažko povedať, prečo splnomocnenci po K. Orgovánovej prichádzali o kompetencie. Nebola som tam

v tomto období, nevidela som takpovediac pod pokryvkou a neviem, s čím všetkým museli bojovať. Úrad má však teraz obrovskú dôležitosť. Postupne by sa však mala jeho potreba zmenšovať. To, že taký post teraz potrebujeme, len poukazuje na fakt, ako veľmi je prítomná nedostatočná kvalita života ľudí v rómskych komunitách. Úprimne, veľmi sa teším na deň, kedy si budem môcť povedať, že takýto úrad už nie je potrebný. A som presvedčená, že keď všetci pochopíme svoj vlastný podiel práce na tejto úlohe, tak ten deň stihnem zažiť aspoň na mojom dôchodku (*smiech*).

Ako vidíte súčasnú spoločnosť v kontexte vzájomných vzťahov medzi majoritou a minoritami, vrátane tej rómskej?

Obe skupiny, aj majorita, aj minorita, máme strach. Strach o prácu, o budúcnosť, o svoju bezpečnosť. Strach je silná emócia. Dokáže nás vyprovokovať k hľadaniu vinníka za náš strach. Za situáciu, v ktorej sa nachádzame. A od označenia vinníka sme len na krok k tomu, aby sa do našich životov vkradla neznášanlivosť. Funguje to na oboch stranách, žiaľ. Cestou von je práca s motiváciou. S nájdením toho, čím môže byť minorita prospešná spoločnosti. Signál, že spoločnosť o ľudí z minority skutočne stojí. Nestačí deklarovať, že sú vítaní. Žiaden zákon nám nezabezpečí ľudské prijatie. Na to treba porozumenie, empatiu, sociálnu inteligenciu. Myslím, že to je úloha vzdelávania v škole. Tam, kde to nedokážu rodičia, prichádza učiteľ. Mal by byť spájajúcim faktorom, pomyselným mostom medzi žiakmi. Mal by mať zručnosti vo vysvetľovaní inakosti, hľadani spoločného, práci so strachom. Učiteľstvo nie je len obyčajným povolaním, podľa mňa je misiou a poslaním. Dobrý učiteľ mení

životy žiakov, a tým posúva rodinu žiaka a aj celú komunitu. Zdôrazním, je to skutočne misia. Nemali by sme učiteľský diplom dávať ľuďom, ktorí túto misiu nemajú osvojenú a neprijali ju za svoju.

V majoritnej časti spoločnosti ste sa stali známou po vydaní vašej knihy Cigánka. Ako by ste svoje dielo charakterizovali a aký je jeho odkaz spoločnosti?

Spoveď. Písala som ju tak, ako som veci vo svojom živote vnímala. S tvrdosťou, realitou. So slabými aj silnými stránkami svojho ja. Písala som ju ako Rómka, ako matka, ako žena, aj ako partnerka a manželka. Môj odkaz mal byť jasný, život každého rómskeho dieťaťa máme v rukách my všetci. Každý z nás nesie svoj podiel. Dokonca aj tí, ktorí Rómov vo svojom okolí nemajú, alebo ich neučia v škole. Vychovávajú totiž možno budúcich zamestnávateľov, kolegov, ktorí môžu Rómov zamestnávať. Možno práve teraz majú v triedach budúce švagriné, švagrov, svokry či svokrov Rómov. Možno majú medzi žiakmi, alebo ako rodičia vychovávajú deti, ktoré v dospelosti bude stáť pre otázkou, či si adoptovať dieťa, či prijať aj rómske dieťa. Chcela som, aby ľudia pochopili, ako môžu zmenou svojho postoja zmeniť život rómskeho dieťaťa. Aby pochopili, že dôležitejšie než nejaké gény je prostredie, v ktorom dieťa vyrastá. Prostredie, v ktorom sa vzdeláva. Prostredie, ktoré mu dáva príležitosti rásť. Či sa mi to podarilo, to už musia povedať čitatelia Cigánky.

Vy sama sa hrdo hlásite k svojim rómskym koreňom. Ako sa vám v súčasnosti žije na Slovensku?

Záleží, v ktorej časti Slovenska sa práve nachádzam. Ale teraz vážne. Som spokojná. Možno nie tak často šťastná, ako by som chcela, ale spo-

kojná. Mám výzvy, mám sny, mám ľudí, ktorí vo mne vidia nielen Rómku, ale aj odborníčku, manažérku. Cítim, že sú ľudia, ktorí stoja o moje názory, rady, ktorí rozumejú mojim výzvam a sú ochotní pomôcť mi pri ich naplnení. Dá sa povedať, že som už teraz za vodou. V práci, aj v prijatí v spoločnosti. No stále je mnoho tých, ktorí si to povedať nemôžu. A možno medzi nimi sú, budú, moji blízki, moje deti, vnúčatá. Takže, nech som za vodou akokoľvek, stále sa ma to týka.

Z vašich vyjadrení v médiách sa ľudia môžu dozvedieť o tom, ako ste sa museli stretávať s rasovými predsudkami a diskrimináciou, ako ste sa s tým osobne vysporiadali. Čo to v ľuďoch, ktorí sa stanú terčom rasových predsudkov a diskriminácie zanecháva?

Prestanú si vážiť samých seba. Prestanú veriť, že sa niečo v ich živote môže zmeniť. Sú nahnevaní z ľudskej zloby, nenávisť. Čo s tým robiť? Nájsť energiu vždy sa postaviť, nech to je akokoľvek ťažké. Nikomu nesmú dovoliť, aby im vzal vieru v ľudí, v nádej, v seba samého.

Existuje cesta, po ktorej by sa naša spoločnosť mala uberať, aby sa zlepšila celková situácia vo vzájomnom použití majority a rómskej minority?

Vzdelávať sa a učiť sa nové veci. Rovnako dôležité je vzdelávať deti, ale aj rodičov, učiteľov. Musíme sa učiť všetci žiť – majorita, minorita a celá spoločnosť bez výnimiek.

Čo by ste sama sebe zaželeli do budúcnosti?

Aby som si o pár rokov prečítala Cigánku a zistila, že už nie je potrebná. Aby som zistila, že už nemám na čom pracovať a musela si zmeniť kvalifikáciu. Napríklad by mohla byť zo mňa farmaceutka.

Text: Braňo Oláh

◆ Každé dieťa so sebou nesie príbeh svojho rodiča, hovorí J. Maziniová-Motlová. Foto: Roman Hraník

Andro aver thema len hin mištes kerdo sistemos sar te kerel le famelijenca andre kriza. Kerel pes e bufi la famelijaha, le čhavoreha, cirden ke peste le eksperten andal o buter rezorta. Roden andro čhavore o potencijalos, keren e dijagnostika, so hine o zorale u kovle thana, oda, so o čhavore džanen u so na. Lengro principos hin o fleksibilno drom vaš o čhavoro prekal o školakro sistemos. Bute efektivno keren le averipnenca maškar o čhavoro, u džanen, kana o čhavoro šaj sikhľol buter komplikovana buťa u e komunikacija andre sikhľuvibnaskri čhib. Pre Slovaťiko nane andro sistemos e fleksibilita. Akana. No sar pes dikhel, the le uštarendar khatar o nevo šeruthipen andro Themesko pedagogicko inštitutos, the adaj pes šaj dodživas feder divesa. Akana kempel ča te mangel le Devles, hoj o manuša, save chudle te kerel o phare averipena andro sikhľuvibnaskro sistemos u investicija andro pomožipen andro sikhľuviben te likerem peskri motivacija u te chuden dosta časos na ča te prikeren o averipena, no the te keren len andre praks.

Kernas e bufi andro Zorarde manušňakro kher rajipnastar SR vaš o romane komuniti. Sar dikhen kada kher, o kompetenciji u sar šaj te lačharel e kvalita andro dživipen le Romengro pre Slovaťiko?

Kana odoj keravas bufi, e šerutňi sas e Dr. Klára Orgovánová. Me la dikhav avka, hoj oj diñas le Khereske nekhhareder kompetenciji. Sas e diplomatka, brilantno andre komunikacija u negocijacija. Kana oj kerelas bufi, dikhavas, sar pes buchľardas o kher, the andro kompetenciji, save dochudlas. Bibachtales, akana e situaciji hiňi avrether. Phares te phenel, soske o zorarde manuša pal e Klára Orgovánovo našavenas o kompetenciji. Imar me odoj nasomas, nadikhavas andro čaro, sar pes phenel, u nadžanav, soha savoreha pen

musaj sas te maren. O Kher hino akan baro važno. Le beršenca pes oda, hoj les akana bares kempel, musaj te cikňarel. Oda, hoj ajsi pozicija amenge akana kempel ča sikhavel o faktos, hoj e kvalita le manušengri andro romane komuniti mekh hiňi but nalačhi. Čačo te phenav, but užarav u lošav pro dives, kana peske šaj phenaha, hoj ajso Kher amenge imar nakempel. U paťav, hoj kana savore achaluvaha amaro kotor bufi pre kada res, palis oda dives šaj avel kana avava pre penzija (*asaben*).

Sar dikhen o akanutno khetañiben prekal oda, so pes kerel maškar e majorita u minoriti, kaj phirel the e romaňi?

Soduj grupi, the e majorita, the e minorita, daras. Daras pal e bufi, pal o avipen, pal amaro bidarutňipen. O dar hino e zorali emocija. Šaj amen ispidel avka, hoj rodas ko hino došalo hoj daras. Došalo vaš amari situacija. U kana phenaha, ko hino oda došalo dženo, imar sam ča jekh uštar olestar, hoj andro amaro dživipen avela o nakamiben. Oda pes kerel pro soduj seri, bibachtales. O drom avri hiňi e bufi motivacijaha. Te arakhas oda, so šaj e minorita te anel andro khetañibne. O signalos, hoj o khetañiben čačes kamel le manušen andal e minorita. Nane dosta te phenel, hoj mište avle. Nisavo zakonos amenge nadela e garancija vaš e manuškaňi akceptacija. Pre oda kempel o achaluviben, empatija, e socijalno inteligencija. Paťav, hoj oda musaj te sikhľol andre škola. Odoj, kaj oda našti keren o dada-daja, avel o sikhavno. Musaj te avel o faktoris, savo thovel le manušen jekhetanes, sar o phurd maškar o čhavore. musjas te džanel sar te vakerel pal o averipena, sar te rodel o jekhetañiben, te kerel pal e dar. O sikhaviben nane ča e normalno bufi, paťav, kaj hino e misija. Lačo sikhavno paruvel o dživipena le čhavorenge, u prekal oda cirdel angle leskri famelija u savoro khetañiben. Zorarav, hoj odi hiňi e čači misija. Zijan das o sikhavnengre diplomu

le manušenge, save kadi misija na šunen andre peste.

Andre majorita ačhiľan prindžardi, kana diňan avri tumari knižka Cigánka. So šaj phenen pal kadi tumari bufi u so kamehas te phenel le manušenge?

O donášis. Pisinavas la avka, sar me dikhavas o buťa andro miro dživipen. Pharipnaha, realitaha. Zorale the kovle serenca save man hin. Pisinavas la sar e Romaňi, sar e daj, sar e džuvľi, the sar e partnerka u e romňi. So kamavas te phenel, sas žužes phendo, sako romane čhavoreskro dživipen liker as amen savore andro vasta. Sakones amendar hin leskro kotor. The olen, saven nane o Roma paš lende, vaj len na sikhaven andre škola. On bararen but dženen, šaj olen, so palis dena e bufi, ko legen, save šaj len le Romen andre bufi. Šaj, hoj akana ke lende andre trijeda phiren o šogorkiňi, šogora, sasuja the sastre le Romengre. Šaj, hoj maškar lengre študenta hine o manuša, vaj the on hine ajse manuša, save bararen le čhavoren, savo palis phučela, te adoptinel le čhavores, te adoptinel the romane čhavores. Kamavas, hoj o manuša te achalon, hoj buter sar varesave geni hino o than, kaj o čhavoro barol. O than, kaj sikhľol. O than, kaj chudel o šajipena te barol. Te oda doresľom, oda imar musaj te phenen ola, so gende e Cigánka.

Tumen korkori baripnaha phenen, hoj san Romaňi. Sar pes tumenge akana dživel pre Slovaťiko?

Oda hin avka, pro savo kotor Slovaťiko som. No akana serijozno. Som smirom. Šaj, hoj nasom ajci but bachťali, sar kamavas, ale som smirom. Hin man o mangipena, hin man o sune, hin man o manuša, save man dikhen na ča sar e Romaňi, ale the sar ekspertka, e manažerka. Šunav, hoj hine o ma-

nuša, save kamen mire ginde, mire lava, save achalon so musaj te kerav, u save mange kamen te pomožinel kaj oda te doresav. Šaj pes phenel, hoj akana imar uštardom prekal o paňi. Andre bufi, andre akceptacija maškar o manuša. No sakovar hin but džene ajse, save penge oda našti phenen. U šaj maškar lende hine, ena, mire paše, mire čhavore, lengre čhavore. Šaj avav „pal o paňi“ sar kamav, the avka džal the pal mande.

Tumare lavendar andro mediji pen o manuša šaj dodžanen, sar pen arakhľan le rasovo diskriminacijaha, sar pen oleha mardan. So oda kerel le manušenca, savenge pes ačhel o rasizmus the diskriminacija?

Naden penge e paťiv. Imar na paťan, hoj pes vareso andro lengro dživipen šaj lačharel. Hine cholamen pro manuškano phujiben, pro nakamiben. So oleha te kerel? Te arakhel e energija sakovar te uštel opre, the te oda hin but phares. Našti mukhen ñikaske, hoj lenge te lel o paťaben andro manušen-de, andro lačhipen, andre lende.

Hino o drom, saveha musaj te džal amaro khetañiben, hoj pes te lačharel e situacija andro jekhetano dživipen maškar e majorita u e romaňi minorita?

Te phirel andre škola u te sikhľol neve buťa. Sajekh kempel te sikhavel le čhavoren, no the le daden-dajen, le sikhavnen. Savore musaj te sikhľol te dživel – e majorita, e minorita, savoro khetañiben, sako jekh dženo.

So mekh kamenas vaš peske?

Hoj pal o varesave berša te genav e Cigánka u te arakhav, hoj la imar nakempel. Hoj te arakhav, hoj imar nane pre soste te kerel u musaj te paruvav miri kvalifikacija. Sar, hoj šaj avav the farmaceutka.

*Text: Braňo Oláh
Preklad: Erika Godlová*

Literárna tvorba Rómov nie je len o Rómoch

Literárna tvorba Rómov je pojem, ktorý možno vysvetliť ako produkciu umeleckých textov autorov a autoriek, spisovateľov a spisovateľiek rómskej národnostnej menšiny. Táto tvorba umeleckých textov môže a nemusí byť spojená s témou Rómov, ich tradíciami, zvykmi, obyczajmi, všetkým, čo sa dá v širokom zmysle slova označiť pojmom kultúra, v literárnej tvorbe nazývaná aj pojmom romipen.

Do povedomia našej spoločnosti sa za poslednú dekádu (2010 – 2020) dostala tvorba spisovateľov, ktorých umelecká produkcia nie je vyslovene rómska. Svojím literárnym dielom oslovujú čitateľov, ktorým je poetický či prozaický text spracovanou myšlienkou blízky. Práve siahnutie po tematike mimo „romipen“ sa do popredia dostáva spracovanie látky do myšlienky v jej jazykovom a štylistickom prevedení. Autori – básnici, ktorí nazreli do svojho vnútra a spracovali svoje pocity vo forme básní sú napríklad Dušan Onody a Roman Gorol. Dušan Onody v básnickej zbierke *Venované Tebe, len Tebe* (2007) sa obracia na čitateľov cez tému lásky, ktorá je ako hovorí „istým spôsobom obnaženia sa pred čitateľmi“. Básnická zbierka spadá svojou formou do poetickej tvorby, tematicky do ľúbostnej poézie, ktorú autor spracováva na báze pozorovania vzťahov vo svojom okolí, či už ide o vzťahy kamarátske, pracovné, ale aj vzťahy medzi mužom a ženou. Podľa autora sa v každom vzťahu dá nájsť niečo krásne, čo sa dá opísať slovami. Opis týchto vzťahov je fragmentom, ktorý čitateľov spája, nachádzajú v ňom život, nachádzajú v ňom príbeh, s ktorým sa stretli, o ktorom počuli, alebo ktorý pozorovali.

V básni *Vrát sa hovorí o túžbe byť so svojou láskou, o ktorú pravdepodobne prišiel. Stvárnenie potreby byť s milovaným človekom vyjadruje cez ekvivalent tmavej ulice, smútok cez zamračenú oblohu a ochranu ľúbenej cez mračná, ktoré ju zakrývajú. V tretej strofe sa dozvedáme o tom, že milovanej osoby niet, že došlo k obojstrannému ublíženiu, ktoré vyjadril cez znak ruže.*

„...Ak aj ružičku naštepíš, bude divá.“

Niet nad ružu, ktorej zobrazenie v literárnej podobe nadobúda v súčasnom kontexte symboliku vzťahu dvoch ľudí. Nechávame na čitateľoch posúdiť, v akej príznačnej súvislosti ju autor použil. V závere básne je cez obraz každodenného života vyjadrená túžba po návrate ľúbenej osoby.

„Túžim po tvojom krásnom aboj, tvoja vôňa ako prievan v cukrárni. On aj ty stúpate nahor. No tak, vráť sa, neblázni.“

Slovesné umelecké výtvy Dušana Onodyho sú tematicky vyvážené, svojou podobou a zostavením textu oslovujú čitateľov mladšej aj staršej generácie. Každá z básní sa dotýka citového vzťahu ľudí a môžeme ich zaradiť do spomínaného typu ľúbostnej poézie. Básnická zbierka obsahuje 21 ľúbostných básní, vyšla v roku 2007 v Prešove, vo vydavateľstve Cuper. Knihu ilustrovala Jaroslava Kocúreková. Dušan Onody, DiS. art. sa narodil v Košiciach v roku 1976. Vyštudoval Strednú umeleckú školu v Košiciach, pôsobí ako učiteľ hudby v Základnej umeleckej škole v Sabinove, pôsobí v hudobnom zoskupení Duo Farsa, vo svojom voľnom čase sa venuje literárnej tvorbe a bojovému umeniu Wing Chun Kung Fu. Básnická zbierka *Venované Tebe, len Tebe* je prvou básnickou zbierkou Dušana Onodyho.

„V živote človeka sú okamihy, ktoré okolo nás len tak preletia, no existujú aj také, ktoré v nás vyvolajú emóciu. A práve takéto okamihy som sa pokúsil zachytiť ako spomienky na chute, vône, smútok aj radosť, ktoré som prežíval práve v tom momente.“ Táto výpoveď patrí Romanovi Gorolovi, autorovi básnickej zbierky *Studený dotyk strateného rána*. V dvoch vetách autor vyjadril

charakter svojej básnickej zbierky. Nájde v nej spisovateľove spomienky na dospievanie, spomienky na matku či momenty, ktoré boli natoľko silné, že ich mal potrebu zapísať, a tak sa vyrovnáť s ich intenzitou. Špecifikom jeho tvorby je akoby voľné skladanie slov do veršov, ktoré po dočítaní vytvárajú obraz zapísanej chvíle. V niektorých básňach je chvíľa opisovaná ako osobný zážitok spisovateľa.

„Veril som všetkým prázdnyim slovám každej tvojej vete skratke poznámke veril som dychu perám pobladom príbehom vymysleným s klamnou pointou...“

V iných je naopak prítomný opis pozorovateľa, ktorého upútal pohľad na prírodné javy jednotlivých ročných období.

„Končí sa zima slzy dažďa otvorili bránu krídla vtákov rozprášili dúbu už z nej spúšťajú sa na zem fialky na brehu potoka rozprestrel sa bodváb...“

V básni Matke je vyjadrený silný vzťah syna k žene, ktorá mu dala život a ktorá ho tým životom viedla. Symbolika matky v tejto básni je umocnená osobným vyznaním cez spojitost autora a jeho matky, cez bolesť z jej straty a následne oživenia jej pamiatky vo veršoch.

Matke
„Už som sa vytratil
už nepočujem tvoj blas
čo pobládzal ma
krátkych dvadsať liet
Už zabudol som cestu
k tvojej šálke čaju
už márne bladá
jej presladenú vôňu
Už mám len v spomienkach
tvoje nežné ruky
posiate rybami odrobených liet
už netešia ma drsnou mäkkosťou
Zabúdam na oči
stiahnuté zrkadlá tvojej nežnej duše
Hoci ich nevidím
ony ma sledujú a chránia zároveň“

Básnická zbierka Romana Gorola obsahuje dvadsať básní, z ktorých sú štyri preložené do rómčiny a angličtiny. Vyšla v roku 2016 v dokumentačno-informačnom centre rómskej kultúry Štátnej vedeckej knižnice v Prešove. Preklad urobila Erika Godlová, knihu ilustroval Martin Kaleja Januv. Roman Gorol sa narodil v roku 1969, žije v Čaklove v okrese Vranov nad Topľou. Bakalárske štúdium v programe Predškolská a elementárna pedagogika sociálne znevýhodnených skupín ukončil na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity. Pracoval ako asistent učiteľa, v súčasnosti je redaktorom národnostného vysielania Rozhlasu a televízie Slovenska v Košiciach.

Obidvaja autori sú reprezentantmi modernej poetickej tvorby, aktuálne píšú v slovenskom jazyku. Tento jav písania v jazyku majority nie je nezvyčajným. Rovnako je prítomný v tvorbe iných národnostných menšín, napríklad vojvodinských spisovateľov, ktorí rovnako píšú dvojjazyčne, prípadne v jazyku majority. Práve dvojjazyčnosť nie je nijakou zvláštnosťou v literárnej tvorbe menšín, čo „z hľadiska budovania vlastných autorských, literárnych pozícií v inojazyčnom prostredí iste nie je zanedbateľná skutočnosť. Vari každý autor, majúci vyššie tvorivé ambície a dosahujúci nie iné výsledky, sa prejavil v materinskom jazyku i v jazyku väčšinového národa“.

Mne ostáva veriť, že aj od týchto našich spisovateľov sa do budúcnosti budeme môcť tešiť na ich literárnu tvorbu v rómčine.

Text: Jana Gáborová Kroková.
Článok vznikol zo zozbieraného odborného materiálu z výskumu *Literárna rukoväť, ktorý bol podporený z finančných zdrojov Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.*

bolo možné prognózovať ďalší vývoj spoločnosti. Takéto údaje sú jedinečné a nedajú sa získať inak, len spolupracou s obyvateľmi.

Čím sa aktuálne sčítanie odlišuje od predchádzajúceho?

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 na Slovensku je založené na novom koncepte. Na Slovensku prvýkrát v histórii dôjde k zmene spôsobu sčítania a namiesto tradičného sčítania sa uskutoční plne elektronické, teda úplne bez papierových formulárov, integrované sčítanie, ktoré je z hľadiska použitých metód kombinovaným sčítaním.

Integrované sčítanie je založené na kombinácii údajov z administratívnych zdrojov údajov a údajov získaných od obyvateľov. Administratívne zdroje údajov sú databázy, ktoré spravujú ministerstvá alebo ostatné orgány štátnej správy (napríklad Register fyzických osôb, ktorého správcom je Ministerstvo vnútra SR). Kombinované sčítanie ako metóda zabezpečenia údajov je vo svete považovaná za určité premostenie pri prechode od tradičného sčítania k plne registrovému sčítaniu.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 je moderným plne elektronickým sčítaním. Bude realizované v dvoch etapách – sčítanie domov a bytov a sčítanie obyvateľov.

Čo znamená integrované sčítanie?

Znamená to, že sa využívajú už existujúce administratívne zdroje a registre. Obyvatelia dostanú len tie otázky, ku ktorým nie sú údaje v týchto registroch. Celkovo by obyvateľia mali odpovedať na maximálne 14 otázok.

Kedy a ako sa sčítavajú domy a byty?

Sčítanie domov a bytov prebieha od 1. júna 2020 do 12. februára 2021, pričom po prvýkrát v histórii bez účasti obyvateľov s využitím existujúcich registrov, a to výlučne elektronickou formou. Obce dostali podklady z rôznych zdrojov, ktoré sú k dispozícii a ktoré im pripravil Štatistický úrad Slovenskej republiky. Obce tieto údaje editujú, kontrolujú a opravujú. Majú na to osem a pol mesiaca do februára 2021.

Kedy sa zapoja obyvatelia do sčítania?

Sčítanie obyvateľov prebehne od 15. februára 2021 do 31. marca 2021, bude teda trvať šesť kalendárnych týždňov.

Je sčítanie pre obyvateľov povinné?

Áno, povinnosť sčítať sa vyplní sčítacieho formulára majú všetci obyvatelia Slovenskej republiky. Pre účely sčítania sa obyvateľom rozumie každý, kto má v Slovenskej republike trvalý, prechodný alebo tolerovaný pobyt. Obyvateľom sa zároveň rozumie aj občan Európskej únie, ktorý má na území Slovenskej republiky obvyklý pobyt. Za neplnoletého obyvateľa a za obyvateľa, ktorý nie je spôsobilý na právne úkony má povinnosť vyplniť sčítací formulár jeho zákonný zástupca.

Kto zabezpečuje prípravu, priebeh a vykonanie sčítania?

Štatistický úrad SR podľa zákona o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 zodpovedá za prípravu sčítania a za funkčnosť

elektronického systému, zabezpečuje činnosti potrebné na zisťovanie, spracovanie a šírenie údajov pre sčítanie, koordinuje činnosti ostatných orgánov verejnej moci, zabezpečuje propagáciu sčítania a informačnú kampaň, zodpovedá za obsah a funkčnosť sčítacích formulárov, riadi a metodicky usmerňuje činnosti kontaktných bodov, kontaktných miest, kontaktných osôb a asistentov sčítania vrátane spracúvania osobných údajov, zabezpečuje poučenie a vydáva metodické pokyny k postupom, ktoré zverejňuje na svojom webovom sídle. Významnú úlohu v procese sčítania zohrávajú obce.

Kto má povinnosť poskytnúť obyvateľom potrebné informácie a aká je úloha obcí pri sčítaní?

Obce na základe preneseného výkonu štátnej správy plnia úlohy, ktoré im ustanovuje zákon o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2021. Kľúčová je príprava sčítania obyvateľov. V rámci nej sa obec zúčastní na školení obcí k ú-

lohám pri sčítaní obyvateľov, vykoná nábor a výber asistentov sčítania a do 11. januára 2021 oznámi údaje o asistentoch sčítania Štatistickému úradu SR (kontaktnému bodu). Zároveň zabezpečí stacionárnych asistentov vo vybraných zariadeniach, ktoré sa nachádzajú na území obce. V rámci prípravy sčítania ďalej spolupracuje so Štatistickým úradom SR pri školení asistentov sčítania, spolupracuje pri technickom a materiálnom zabezpečení asistentov sčítania a vydá asistentom sčítania preukazy. Obec zriadi tiež kontaktné miesto alebo miesta v obci a do 31. decembra 2020 zašle Štatistickému úradu SR požadované informácie o tomto mieste alebo miestach. Obec spolupracuje pri komunikácii a propagácii sčítania na území obce.

Počas doby sčítania obec vedie evidenciu obyvateľov, ktorí požiadali o službu asistovaného sčítania, vytvára virtuálne asistenčné obvody, zabezpečuje činnosť kontaktného miesta alebo miest na území obce, vytvára podmienky pre činnosť mobilných a stacio-

Kmotrovstvo v komunite olašských Rómov v Nitre

Krst dieťaťa

Krst je v živote Rómov, nielen olašských, veľmi dôležitý (viď. napríklad Horváthová, 1964; Mann, 1995; Stojka – Pivoň, 2003) a vo viacerých olašských komunitách sa dbá na to, aby bol vykonaný čo najskôr po narodení dieťaťa. Krst je aj v rómskom spoločenstve chápaný ako obrad magickej čistoty a ako preventívne opatrenie voči chorobám a smrti novorodenca. O nepokrstenom dieťati olašskí Rómovia hovoria ako o bytosti patriacej čertovi či diablove a aj z toho dôvodu krst vykonávajú čo najskôr.

V súčasnosti sú krsty cirkevnou záležitosťou, ale s dôležitou zložkou, ktorá prebieha doma. Jej súčasťou sú viaceré normy a prejavy úcty a zdvorilosti. Čo sa týka konkrétne krstín v skúmanej komunite nitrianskych olašských Rómov, tie by mali prebehnúť tak, ako sa dohodnú kmotrovci. Už samotné pozvanie na oslavu krstín je prejavom úcty zo strany páru, ktorému sa narodí dieťa. Naopak, olašskí Rómovia, ktorí sa zídu v deň krstu zase svojou prítomnosťou prejavujú úctu daným rodičom/kmotrovcom. Kto je všetko pozvaný, záleží od toho, aké veľké krstiny sa dohodli kmotrovci usporiadať.

Hostia začínajú prichádzať už ráno. O to, aby mohla začať hostina ráno (pokiaľ sa koná v domácnosti) sa v skúmanej komunite postarajú ženy z rodiny, pre ktoré to znamená, že noc pred krstinami strávia varením a prípravou jedál. Stoly musia byť plné už pri príchode prvých hostí, aby im tak vzdali úctu a nikoho neurazili a tiež, aby neprišli pred komunitou do recí. Hostia sa zatiaľ po príchode na oslavu krstu nestretnú s novorodičkou, ani s bábätkom. Tí sú zatvorení v na to určenej izbe, kde prebieha príprava bábätka na krst, teda jeho obliekanie, ktoré má na starosti v prvom rade krstná mama. Tá pri tejto situácii zasunie es-

te bábätku do perinky finančnú hotovosť. Ostatní si zatiaľ posadajú za stoly, preberajú bežné témy, jedia, pijú, pričom môže hrať hudba. Skôr, než sa začne mulatovať, „si zoberie slovo najstarší, všetkými prítomnými uznávaný muž...poprosí, aby zanechali všetky zvady, spory, aby sa nepripomínali na krste. Po tomto prejave obaja kmotrovci vstanú a starému mužovi poďakujú za prednesené slová, ktoré sú pre zúčastnených zákonom“ (Stojka, 1995: 63).

Keď sa blíži hodina krstu, tí, ktorí sa zúčastnia sviatosti svätého krstu v kostole, sa ospravedlnia ostatným prítomným, vysvetlia, že sa musia vzdialiť a ostatných nechajú pokračovať v zábave. Matka dieťaťa opúšťa svoju izbu spolu s kmotrou a bábätkom tak, aby na seba zbytočne nepútali pozornosť – nafriško vyjde. Samotného krstu v kostole sa zúčastňujú v skúmanej lokalite rodičia dieťaťa, jeho krstní rodičia a zopár najbližších.

Po ukončení krstu v kostole naberie matka dieťaťa do pripravených flášiek, ktoré vzala so sebou, svätenú vodu. Časť z nich berie so sebou domov, časť z nich použije po východe z kostola. Pred kostolom má niekto z mužov pripravenú flašu alkoholu. Otec dieťaťa otvorí flašu a zablahoželá, popraje prítomným, nech sú šťastní a zároveň, nech jeho syn alebo dcéra „dobro žije na tomto svete, nech šťastlivo rastie medzi nami, nech z neho vyrastie dobrý človek“. Odpije si z flaše a podá ju svojmu kmotrovi – krstnému otcovi dieťaťa. Matka prítomných pokropí svätenou vodou, pričom im tiež

popraje, nech sú zdraví a šťastní. Potom sa všetci presunú na miesto, kde sa koná oslava krstu a kde na nich ostatní hostia čakajú. Počas neprítomnosti kmotrovcov je zodpovedný za chod hostiny starší rešpektovaný muž.

Dieťa prináša z kostola na rukách krstná mama. Matka dieťaťa nesie svätenú vodu. Žena môže byť prvýkrát od pôrodu v tomto momente s celým rómskym spoločenstvom a po príchode na hostinu hovorí: „Barankos ingerdam taj andelikos andam“, teda z domu sme zobrali baránka a z kostola sme doniesli anjelika – čo sú slová známe aj z majoritného prostredia. Potom vezme svätenú vodu a pokropí ňou stôl a prítomných. Z toho sa všetci tešia. Po tomto sa postaví niekto zo starších mužov alebo vajda a rovnako požiada nových kmotrov, aby sa postavili vedľa seba a dá im každému pohárik alkoholu. To isté sa týka aj žien – kmotier. Zaželať im, aby ich Boh

požehnával, aby sa dobre znášali po dlhé roky, nech je ich dieťa šťastné a krásne vyrastá medzi nimi. K tomu sa pridávajú aj ostatní prítomní, ktorí si spoločne s nimi pripijú na to, čo predtým odznelo. V týchto chvíľach sa všetci tešia, vykrikujú priania, odpovedajú po rómsky „te del o Dejl“, teda nech Pán Boh dá, pestujú pokrstené bábätko a zvyčajne začne hrať v tejto chvíli opätovne hudba (živá, alebo reprodukováaná) a pri tanci si prítomní vystriedajú na rukách bábätko. Po tomto tanci pokračuje zábava voľne ďalej. Trvanie krstín je individuálne. Závisí od toho, o koľkej začali, aký alkohol sa pije, koľko hostí sa stretáva. Nepísaným pravidlom je, že kmotrovci by mali vydržať do konca a odísť ako poslední.

Vzťah medzi bábätkom a krstnými rodičmi je významný počas celého ďalšieho života. Počas rozhovorov s olašskými Rómami v Nitre vždy k danej téme odznelo, že si

jeden druhého vážia, zdôrazňovalo sa, že ide o vzťah na celý život a že pre dieťa, či neskôr dospelého človeka sú krstní rodičia osoby, ktoré sa v prvom rade pozývajú a zúčastňujú všetkých dôležitých momentov v živote dieťaťa a dieťa v týchto momentoch môže od krstných rodičov očakávať dar. Nie je to povinnosť, ale je to niečo, čím chcú kmotrovci preukázať aj pred druhými navonok svoj dobrý vzťah ku svojmu krstnému dieťaťu: „Ten krstný si váži to bábätko, potom to bábätko jeho, keď vyrastie. Keď má meniny, narodeniny, lebo u nás jeden rok oslavujeme, keď je ročný maličký, alebo ročná, zavolajú krstného. V živote sprevádza krstný krsňa. Pri každej akcii. Ja prosím ťa pekne, ja mám krsňa, 32, 33 rokov má, ja som mu v živote nepovedal krivé slovo a on mňa zas keď vidí, to cítim, že je moje krsniatko“ (muž, 56 r.).

Text a foto: Ivana Šusterová, etnologička

◆ Krst v komunite olašských Rómov. Krstná mama s bábätkom počas krstu v kostole. Nitra 2017. Foto: Ivana Šusterová

nárnych asistentov sčítania a monitoruje činnosť mobilných asistentov.

Po skončení sčítania obec vyhodnotí prácu asistentov sčítania a zabezpečí ich odmeňovanie. Zároveň vyhodnotí použité finančné prostriedky v súlade s príslušnými vykonávacími právnymi predpismi a metodickými pokynmi.

Kto môže byť sčítacím asistentom a aké sú jeho povinnosti?

Vykonávať činnosť asistenta sčítania môže len fyzická osoba, ktorá je obyvateľom s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, je staršia ako 18 rokov, je plne spôsobilá na právne úkony, je bezúhonná, získala minimálne úplné stredné vzdelanie, ovláda štátny jazyk, je spoľahlivá a získala odbornú spôsobilosť podľa zákona vrátane oblasti ochrany osobných údajov pri výkone činnosti asistenta sčítania.

Jedného alebo viacerých asistentov sčítania vymenuje starosta obce pre každé kontaktné miesto a jedného alebo viacerých asistentov sčítania pre jedno alebo viac zariadení nachádzajúcich sa na území obce podľa potreby tak, aby bola zabezpečená plynulosť a včasnosť poskytnutia údajov na účel sčítania.

Asistent sčítania je oprávnený okrem iného žiadať od obyvateľa poskytnutie údajov podľa sčítacieho formulára na sčítanie obyvateľov. Taktiež je povinný okrem iného zaznamenať v sčítacom formulári na sčítanie obyvateľov všetky údaje, ktoré obyvateľ poskytol a odoslať ho, uskutočniť asistované sčítanie, poskytnúť potrebnú podporu a usmernenie pri vyplňaní sčítacieho formulára na sčítanie obyvateľov, ako aj preukazovať sa počas výkonu činnosti preukazom asistenta sčítania.

Čo je to kontaktný bod a kontaktné miesto?

Kontaktným bodom je stále pracovisko Štatistického úradu zriadené v sídle samosprávneho kraja. Kontaktným miestom je miesto v obci, kde môže obyvateľ uskutočniť svoje sčítanie sám alebo kde môže využiť službu asistovaného sčítania.

Čo je to kontaktný bod a kontaktné miesto?

Kontaktným bodom je stále pracovisko Štatistického úradu zriadené v sídle samosprávneho kraja. Kontaktným miestom je miesto v obci, kde môže obyvateľ uskutočniť svoje sčítanie sám alebo kde môže využiť službu asistovaného sčítania.

Ako sa budú vyplňať sčítacie formuláre?

Obyvateľ sa po prvýkrát sčíta výlučne elektronicky – sám doma, na kontaktnom mieste alebo s asistovanou službou.

Čo ak obyvateľ nemá prístup k počítaču alebo nevie počítač používať?

Obyvateľ má možnosť využiť služby asistovaného sčítania. Obyvateľ bude môcť požiadať obec o službu asistovaného sčítania s pomocou asistenta v kontaktnom mieste alebo mobilného asistenta sčítania. Každá obec zriadi takéto kontaktné miesto sčítania a bude o tomto kroku informovať obyvateľov.

V prípade ak obyvateľ nevie pracovať s PC alebo nemá elektronické zariadenie, môže využiť služby kontaktného miesta. Mobilných obyvateľov môžu navštíviť sčítací asistenti.

V akých jazykoch budú sčítacie formuláre dostupné?

Štatistický úrad SR v zmysle zákona o sčítaní obyvateľov, domov

a bytov v roku 2021 zabezpečí sčítacie formuláre dostupné okrem štátneho jazyka aj v jazyku maďarskom, rómskom, rusínskom, ukrajinskom, anglickom, francúzskom a nemeckom. Všetky potrebné informácie budú postupne zverejňované na stránke www.scitanie.sk.

Budú dostupné v týchto jazykoch aj metodické vysvetlivky?

Metodické vysvetlivky sú súčasťou sčítacieho formulára, a preto budú dostupné okrem štátneho jazyka aj v jazyku maďarskom, rómskom, rusínskom, ukrajinskom, anglickom, francúzskom a nemeckom.

Aké budú otázky na národnosť a materinský jazyk?

Na zistenie národnosti a materinského jazyka obyvateľov budú tri otázky. Otázka na zistenie národnosti bude znieť: „Aká je vaša národnosť?“ Obyvateľ bude môcť zvoliť možnosť: slovenská, maďarská, rómska, rusínska, česká, ukrajinská, nemecká, moravská, poľská, ruská, vietnamská, bul-

harská, chorvátska, srbská, židovská, rumunská, albánska, rakúska, grécka, sliezka, iná – pričom bude môcť vpísať zvolenú národnosť.

Ďalej bude obyvateľ odpovedať na otázku „Hlásite sa aj k inej národnosti?“ pričom bude môcť vpísať inú zvolenú národnosť.

Taktiež bude obyvateľ odpovedať na otázku „Aký je váš materinský jazyk?“ a bude môcť zvoliť možnosť: slovenský, maďarský, rómsky, rusínsky, český, ukrajinský, nemecký, poľský, ruský, vietnamský, anglický, chorvátsky, srbský, taliansky, jidiš alebo hebrejský, arabský, francúzsky, rumunský, albánsky, španielsky, iný - pričom bude môcť vpísať zvolený materinský jazyk.

Na čo by si mali obyvateľia dať pozor pri týchto otázkach?

Veľmi často si ľudia mýlia štátne občianstvo či štátnu príslušnosť a národnosť, a preto je potrebné uvedomiť si rozdiely medzi týmito pojmi. Taktiež by si obyvateľia mali dať pozor na dezinformačné kampa-

Oral history – kvalitatívna metóda zberu dát o histórii Rómov z Brekova

Fond na podporu kultúry národnostných menšín v rámci svojich programov podporil výskumný projekt vo forme štipendia (v kategórii rómskej národnostnej menšiny, program 1.7 výskum kultúry, spôsobu života, histórie, jazyka a identity príslušníkov menšín) pod názvom Brekovskí Rómovia v toku času. Riešiteľka výskumu PaedDr. Elena Cínová mapovala život Rómov v obci Brekov v kontexte ich spoločenstva s obyvateľmi Brekova z majority. Z hlavného cieľa výskumu sa určilo niekoľko úloh, na základe ktorých sa tento cieľ sledoval a následne hodnotil a komentoval. Základnou výskumnou metódou bola metóda oral history, teda zaznamenávanie spomienok respondentov, ktorí tvorili výskumnú vzorku (muži a ženy vo vyváženom počte, celkový počet rozhovorov 20). Výskumný súbor respondentov tvorili Rómovia z obce Brekov od roku 1938 až po rok 1981. Výber respondentov bol zámerný, t. j. na základe vytvorených kritérií spomenutých vyššie.

Dobové záznamy z hľadiska spoločensko-kultúrneho života uvedené v kronikách miest a obcí neponúkajú ucelený obraz a predstavu o histórii Rómov. Cez zaznamenávanie rozprávání Rómov, t. j. spôsobu ich života, zaradenia sa do society v istom časovom úseku, však je možné podať komplexný pohľad na Rómov cez lokálne kvalitatívne výskumy. Takýmto výskumom bol aj výskum Brekovskí Rómovia v toku času. Jeho riešiteľka spomína napríklad na dobové zamestnania Rómov v obci Brekov. Išlo najmä o kováčstvo, košíkárstvo či dokonca výrobu nábytku. Ženy sa vyznali v liečivých účinkoch bylín, ale boli zručné aj vo vymetaní pecí. Tieto práce boli identifikované respondentmi a spomenuté bolo, že tieto povolania sa v rodinách nededili a po roku 1989 postupne aj vymreli. O kováčskom povolaní sa dozvieme analyticky v kontexte využívania špecifických technologických postupov Rómami pri práci s kovom v publikácii Arne B. Manna Rómski kováči na Slovensku (ÚLUV: Bratislava, 2018). Táto publikácia je spomínaná z dôvodu, že potvrdzuje rozmach kováčskeho remesla (prežíval aj v 20. storočí), s ktorým boli úzko spätí aj Rómovia z obce Brekov, čím sa potvrdzuje pravdivosť ich výpovedí. Osobne za prínos považujem najmä originalitu zaznamenaných rozho-

♦ Archivná fotografia triedy zo školy v Brekove. Foto: E. Cínová

vorov, ktoré dokážu vziať bádateľa do doby, na ktorú respondent spomína. Napríklad v jednom zo zaznamenaných rozhovorov respondentka spomína na obdobie svojho detstva, ako navštevovala starých rodičov, ako s nimi trávila čas, ako sa v zime vonku sánkovala... Popri týchto spomienkach opisuje postup výroby košíkov. Tomuto remeslu sa venoval jej starý otec, ktorému pri výrobe pomáhala jeho manželka.

„Dedo plietol košíky. Chodil zbierať vrbové prútie aj s babkou. Chodili bneď tuto, na Laborec. Väčšinou tam to prútie rástlo. Toto prútie potom vyváral vo vriacej vode, tam to prútie postálo. Ono to celé zmäklo. Prútie potom vybral a lúpľal ho. Potom ho dával do kúta, aby preschlo. Mal urobenú takú formu, no a plietol tie košíky.“

Zo zaznamenaných rozhovorov z výskumu Brekovskí Rómovia v toku času.

Zozbierané výskumné dáta môžu poslúžiť na ďalší výskum, napríklad etnologický. Môže sa ním dokumentovať transformácia kultúry Rómov v oblasti vzdelávania, zamestnávania, hodnôt. Uvedené je realizovateľné, pretože rozhovory sú vedené v troch generačných obdobiach. Na základe vypočutých záznamov badať rozdiel vo sfére zamestnávania, v dora-

ze na výchovu detí a hodnôt, ktoré im rodičia v jednotlivých dekádach vstúpili.

Lokálny výskum v obci Brekov by mohol zároveň poslúžiť ako komparatívny element v obdobných výskumoch realizovaných v iných lokalitách na území Slovenska. Výstupom takého bádania je v súčasnosti publikácia Darí sa – úspešné príklady obcí v spolunažívaní s Rómami (A. Mušínska – M. Pollák, Levoča, Prešov, 2018).

Zamýšľam sa ešte nad niekoľkými otázkami, ktoré so sebou prináša úspešná integrácia Rómov, napríklad aj v obci Brekov. Čo determinuje fenomén odvrátenia sa od poznania bazálneho znaku národa, akým jazyk bezpochyby je? Je ním integrácia? Je to prispôbenie sa kultúre majority? Je to zabúdanie zámerne? Laicky povedané: „Keď zabudnem jazyk, stanem sa bielym Rómom a spoločnosť ma prijme“.

„Po rómsky nerozprávam, lebo sme odiaľ odišli, keď som mala tri roky. Ja tú rómčinu viem, lebo keď som tam chodila na prázdniny, tak dievčatá sa medzi sebou rozprávali..., tak som niečo nachytala od nich. Moje deti nevedia, lebo manžel nechcel, aby rómčinu vedeli.“

Zo zaznamenaných rozhovorov z výskumu Brekovskí Rómovia v toku času.

Zaujímavé je, že po troch generáciách, kedy sa rómčina v Brekove dostala do útlmu, opätovne sa u Rómov potreba poznania jazyka objavila.

„Niekedy ma deti požiadajú, aby som im čosi preložila z rómčiny, napríklad, keď vyjde nejaká nová pesnička. Chcú vedieť, o čom sa v tej pesničke spieva. Myslím, že by deti mali vedieť rómčinu.“

Zo zaznamenaných rozhovorov z výskumu Brekovskí Rómovia v toku času.

Je zrejmé, že zozbierané rozhovory sú cenným materiálom, ktorý by sa mal uchovávať jednak pre budúce generácie, jednak môže poslúžiť ako zdroj ďalšieho výskumu. Autorka tieto dáta preto postúpi Štátnej vedeckej knižnici v Prešove, dokumentačno-informačnému centru rómskej kultúry, ktoré sa zaoberá zaznamenávaním, uchovávaním a sprístupňovaním živej rómskej kultúry v oblasti orálnej histórie – literatúry, hudby, divadla, remesiel, či výtvarného umenia. Toto oddelenie Štátnej vedeckej knižnice v Prešove zároveň slúži ako konzultačné pracovisko pre výskumné témy súvisiace s rómskou národnostnou menšinou.

Text: Jana Gáborová Kroková

Ochota spolupráce respondentov bola neskutočná

Elena Cínová pracuje v Rómskom vzdelávacom centre, ktoré je integrálnou súčasťou Metodicko-pedagogického centra v Prešove. Ako učiteľka pre profesijný rozvoj sa zameriava na učiteľov, ktorí vzdelávajú žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia na prvom stupni základných škôl a žiakov špeciálnych škôl. Pochádza z obce Brekov a počas tohto roka sa venovala výskumnému zberu dát o histórii Rómov z obce Brekov – Brekovskí Rómovia v toku času.

Čo vás motivovalo k zberu dát o histórii Rómov v obci Brekov?

Otec asi pred desiatimi rokmi napísal knihu o histórii osídľovania obce Brekov Rómami. V knihe opísal svoje spomienky a dôvod príchodu Rómov do Brekova. V nej zachytil jednotlivé fajty, klany a ich vzájomné prepojenia. To ma motivovalo k tomu, aby som skúsila zozbierať dáta od najstarších žijúcich Rómov – ich osobných výpovedí k historickým udalostiam súvisiacim s ich príchodom do obce, ale aj k udalostiam, ktoré ovplyvnili spoločnosť celonárodne. Teda prvotným stimulom na to, aby som sa do výskumu pustila, bola práve kniha môjho otca.

V čom vidíte význam výskumu pre obec Brekov a Rómov z tejto obce?

Veľa občanov Brekova – Rómov netuší o ich histórii v obci, nevie o vzťahoch medzi Rómami a procese ich integrácie v obci. Ide napríklad o vzájomné príbuzenské

vzťahy alebo remeslá, ktoré v minulosti Rómov živili. Povedala som si, že ak sa teraz zber dát neuskutoční, tak neskôr je veľká pravdepodobnosť, že nám už nebude mať kto porozprávať o týchto skutočnostiach. Dôvod je úplne jednoduchý – staršia generácia Rómov z Brekova už nemusí byť medzi nami. A aký to má význam? Práve zachytenie histórie cez oral history pre budúce generácie a možno ďalší výskum.

Čo bolo cieľom výskumu a ako výskum prebiehal?

Cieľom výskumu bolo predložiť dvadsať audionahrávok, urobiť ich prepis. Zber dát sa uskutočňoval v niekoľkých fázach. V predprípravnej fáze sa robila analýza potenciálnych respondentov podľa zásad uvedených v projekte, a to bol vek a spojitost s obcou Brekov. Neskôr došlo k informovaniu vybraných respondentov o zbere dát, cieľi a dôvode samotného zberu. Následne, a to bola pre mňa asi najpríjemnejšia časť z celého výskumu, pretože som objavovala, sa realizovalo nahrávanie. Musím sa priznať, že asi najnáročnejší bol pre mňa práve prepis týchto rozhovorov, pretože nedisponujem žiadnym programom na prepisovanie a zároveň nie je to činnosť, s ktorou by som mala doteraz skúsenosť.

Prekvapilo vás počas zberu výskumných dát aj niečo, čo ste museli flexibilne riešiť, aby ste naplnili cieľ výskumu?

Áno, počas realizačnej fázy, teda samotného zberu dát, som musela veľmi promptne reagovať a niektorých účast-

níkov výskumu vymeniť, a to z dôvodu, že ich výpovede neboli dostačujúce a nemali výpovednú hodnotu korešpondujúcu s cieľom výskumu. To znamená, že pri súvislom nahrávaní ich rozprávanie nebolo plynulé a na otázky odpovedali áno – nie. Kým v súkromnom živote to boli ľudia, ktorí mali rozprávačské schopnosti, tak pri samotnom nahrávaní tú schopnosť akoby stratili. To bol kameň úrazu, s ktorým som sa pri výskume stretla. Ochota spolupráce respondentov bola neskutočná. Pripisujem to aj osвете v predvýskumnej fáze.

V súčasnosti sú teda dáta vyzbierané. Čo s nimi plánujete ďalej robiť?

Nahrávky a niekoľko osobných fotografií respondentov odovzdám Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. Samozrejme, že oveľa väčší význam z hľadiska šírenia získaných dát má pre mňa odovzdanie týchto vecí Štátnej vedeckej knižnici v Prešove – dokumentačno-informačnému centru rómskej kultúry. Ak by sa mi podarilo získať v budúcom roku grant, chcela by som zozbierať ešte minimálne dvadsať výpovedí respondentov z Brekova, a to aj s rešpektovaním pripomienok a rád, ktoré som dostala v rámci odborného posudku od Kláry Kohoutovej zo Spoločenskovedného ústavu Slovenskej akadémie vied v Košiciach. Zo získaných výpovedí by bolo už možné realizovať analýzu dát podľa oblastí, ktoré sa pri týchto dátach ukazujú. A samozrejme, neskôr by som chcela prepisy výpovedí respondentov aj publikovať.

Elene Cínovej želáme pri realizácii svojich plánov veľa pozitívnej energie, entuziazmu a tvorivého nepokoja.

Text: Jana Gáborová Kroková

Pomsta

Leto sa blížilo k svojmu koncu, avšak horúčavy nepoľavili, ba práve naopak slnko rozpálilo všetko, vzduch, zem, stromy, ľudí aj domáce zvieratá, ktoré sa ukrývali do tieňa pri rieke. Niekoľko mužov aj v tejto horúčave pracovalo na streche miestneho poľnohospodárskeho družstva. Bolo treba urobiť novú strechu na kravíne, keďže sa chystali zvýšiť produkciu mlieka a všetci vedeli, že päťročný plán bolo treba splniť za každých okolností. Najstarší z nich, majster partie, zahlásil obedňajšiu prestávku. Michal aj s ostatnými chlapmi zišli dolu zo strechy do tieňa a každý si rozbalil to, čo priniesol z domu. Michal pomaly prežúval chlieb a pozoroval ostatných, ako spolu debatujú, popíjajú fľaškové pivo a fajčia. Nemohol odtrhnúť oči od jedného z nich, Jana Brezika prezývaného Flak, pre jeho škvrnu na tvári. Vraj mu ostala po tom, čo sa ako dieťa popálil v kovárskej dielni.

Michalovi v hlave stále zneli slová starého Ondra Kukučku, ktorý mu pred dvoma dňami večer, vracajúc sa z krčmy, pozrel do tváre, chytil ho za rameno a smutno povedal: „Chudák si, Michal môj, sirota. Ťažko sa ti žije s mamou a sestrami bez otca. Vidíš, tie svine fašistické chlapa dobrého a čestného zastrelili!“ Michal sa na neho pozrel a videl, že to myslí úprimne. „Viete, ujo Ondro, nezabili iba môjho otca, ale aj mojich strýkov a bratrancov. Spolu štrnásť mužov z našej rodiny! Keby som nebol malý chlapec, boli by zabili aj mňa.“ „Ja viem, Miško môj, veď mne je to tak ľúto, čo sa im stalo! Všetko to boli súci chlapi, robotní a vychýrení muzikanti, že im páru nebolo široko ďaleko. Ale vieš, všetci v dedine si len hovoria, že my za to nemôžeme, to Nemci vyvraždili našich Cigánov. No boha jeho, keby nebolo udavačov, gardistov, ktorí Nemcom išli povedať, že Cigáni z dediny sú partizáni, že im pomáhajú, tak by sa nič nestalo! Lenže medzi nami sa takí našli a na ich hlavu nech padne hnev boží!“ starý Ondro po tých slovách zovrel päste a zaškrípal zubami. Michal bol rozrušený, veď tí, čo prežili v ich rodine tušili, že niekto členov ich rodiny musel udať, a teraz mu to tento starec potvrdil. Chytil ho za rameno a zatriasol ním. „Povedzte mi, kto to bol! Určite viete, keď tak rozprávate.“ Starý Ondro odmietal rozprávať. „Miško, nechaj to tak, nemal som ti o tom hovoriť a jatriť staré rany.“ „Ak nepoviete, potom ste vinný aj vy s tými udavačmi a vrahmi, lebo ich mojím mlčaním chránite!“ Starcovi sa do tváre nahrnula krv a zlostne pozrel na Michala: „Keď ti to poviem, aj tak nič nez môžeš! Nikto sa v tom nebude chcieť rýpať, nikto ich nebude súdiť, lebo vtedy boli gardisti a dnes sú súdruhovia“. Michal na neho naliehal: „Do toho sa nestarajte, ja si s tým poradím. Len povedzte“. „No dobre, chlapče, ale odo mňa si to nepočul. Ja ani nepôjdem svedčiť na súd, chcem v pokoji dožiť v tejto dedine na mojom grunte.“ „Nikomu nepoviem, že ste mi to povedali, máte moje slovo,“ slúbil Michal. „No dobre, chlapče, nalož s tým ako uznáš za vhodné. Bol to učiteľ Jozef Veský, ktorý bol veliteľom miestnej Hlinkovej gardy a Jano Flak, čo býval blízko vašich domov. Vraj sa pridá preto, že sa bál, že je vás stále viac, máte viac detí, viac domov a pomaly vraj ovládnete celú dedinu.“ Michal pustil sarcove rameno a až teraz si uvedomil, akou silou mu ho stískal. Podal mu ruku a povedal: „Ďakujem vám, ujo Ondro, ďakujem“. Starec mu opätoval stisk ruky a pozrel sa uprene do jeho očí. „Podobáš sa na svojho otca. On žije v tebe a pamätaj si, že som ťa varoval! Spravodlivosti sa len ťažko dovoľáš, urobíš si veľa nepriateľov a mŕtvych predkov nevzkriesiš.“ „To už nechajte na

mňa, konečne niekto musí začať s tým, aby vinníci boli potrestaní a moji rodní našli pokoj na druhom svete.“

Michal sa večer vrátil domov, kde pri petrolejke za stolom sedela jeho matka. Vlasy zopnuté do vrkoča už boli poriadne popretkávané šedinami a v očiach sa jej odrážal svit petrolejky. Vstala a privítala syna: „Kde sa túlaš? Pod' sa najesť“. Predložila pred neho tanier so skromným jedlom. Nemohli si veľa dovoliť, vdova zostala sama so štyrmi deťmi, Michal bol jej jediný syn a teraz, keď mal už sedemnásť, začal jej pomáhať. Robil na miestnom družstve. Sestry ešte chodili do školy. Keď dojedol, odtisol tanier nabok a spýtal sa: „Mama, povedz mi, ako to bolo vtedy, keď Nemci odviedli našich?“ „Veď si to už počul stokrát! A aj ty si čo-to musíš pamätať, aj keď si bol ešte malý chlapec.“ „Porozprávaj mi to znovu,“ prosil Michal.

„Nuž, bolo to koncom novembra. Myslím, že to bola noc z 23. na 24. novembra 1944. Dedinu obklúčili nemeckí vojaci a gardisti. Išli priamo do stredu obce, kde stáli domy našich Rómov. Pobili všetkých chlapov nad štrnásť rokov a odviezli ich bez toho, aby nám niečo povedali. Nevedeli sme čo sa deje, plakali sme, prosili richtára o pomoc, ale nič nepomohlo. Niekoľko z našich žien bolo zbitých, lebo sa nechceli svojich mužov pustiť. Nasadili ich do nákladného auta a odvtedy sme ich už nikdy nevideli. Boli sme za nimi, lebo ich neskôr väznili v židovskej synagóge v Detve, chceli sme im doniesť jedlo, ale povedali nám, že ich odviezli na práce do Zvolena. Neskôr, to už bolo dávno po vojne, sme sa dozvedeli od jedného ich spoluväzňa, partizána z Detvy, ktorý prežil a vrátil sa z koncentračného tábora, že ešte nosili nejaké okná v budove súdu vo Zvolene, ale potom ich už nikto živých nevidel. Po dlhšom čase od konca vojny sme sa nakoniec dozvedeli, že boli v polovici decembra 1944 zastrelení na Židovskom cintoríne vo Zvolene a pochovaní v masovom hrobe spolu s partizánmi a Židmi.“

Matka sa srdcervúco rozplakala. „Ani pochovať sme ich nemohli, ani na hrob sa nemôžem ísť pomodliť a zapáliť sviečku,“ hlava sa jej triasla od plaču a Michal cítil jej bolesť priamo vo svojom srdci. Od zlosti a žiaľu zatínal päste. „Mama, neboj sa, ja sa postarám, že tí, čo za to môžu, budú pykať. Ja pomstím smrť otca.“ „Miško môj, akože ich pomstíš? Je po vojne a nikto nevie, kto z vojakov ich postrieľal, veď tam bolo zavraždených veľmi veľa ľudí.“ „Nie, mama, za tým všetkým stoja aj ľudia odtiaľto, ktorí ich udali. Vraj to bol učiteľ Veský a Jano Flak!“ „Čože, učiteľ? Veď ten veľmi dobre vychádzal s tvojím otcom a Flak je náš sused. Tomu neverím.“ „No ja áno!“ kričal Michal, „Veský bol veliteľ Hlinkovej gardy a Flak nás nenávidel. Zajtra pôjdem na mestský národný výbor a budem žiadať vyšetrovanie,“ povedal rázne Michal a vstal od stola. „Nerob to, syn môj, nikto ti nebude veriť, veď kto bude brať slová od nás Cigánov vážne. Iba čo sa budeš trápiť, potupia ťa a pomsta nám otca nevráti.“ „Nie, mama, nebudem mať pokoja, kým otca nepomstím.“

Na druhý deň sa Michal hneď ráno vyzliekal, zobral si svoje najlepšie šaty a vybral sa na mestský národný výbor. Keď povedal, že chce ísť za predsedom, sekretárka ho odmietla, že predseda má iné starosti. Má prísť inokedy, kričala na neho a zlostne gánila spod namaľovaných očí. Michal začal kričať, že musí hovoriť s predsedom, že tu ide o veľmi vážnu vec. Vtom vyšiel predseda: „Čo sa deje, čo je tu taký krik?“ „Dobré ráno, súdruh predseda, potrebujem s vami hovoriť. Ide o smrť môjho otca a mojich príbuzných, dozvedel som sa nové skutoč-

nosti.“ „Tak poď ďalej,“ predseda zatvoril za nimi dvere. „No tak, počúvam, ale rýchlo, lebo nemám na teba celý deň,“ ukázal mu na stoličku. „Súdruh predseda, viem, kto udal mojich príbuzných a otca fašistom!“ povedal Michal. „Kto? prerušil ho predseda, zapálil si cigaretu a na plešine mu vyšlo niekoľko kropaj potu.“ „Učiteľ Jozef Veský a Jano Flak.“ „Ale netrep, chlapče, to ti kto natáral?“ predseda sa rozosmial na plné hrdlo. V Michalovi vrela zlosť. „Nuž ten, kto o tom vedel! Nezabúdajte, že Veský bol veliteľ gardy a Flak mu bol posluhovač a nenávidel našu rodinu. Bál sa, že sa rozšírime až na jeho pozemky.“ Predseda zvrátil svoje ryšavé prešedivelé obočie a prísne sa pozrel na Michala. „Teraz ma dobre počúvaj. Nevie, kto ti to naklamal, ale nič z toho nie je pravda. Jozef Veský bol členom odboja, po povstaní síce naďalej pôsobil ako veliteľ gardy, ale spolupracoval s odbojom. Dnes je to vážený člen strany a riaditeľ železniarní v Podbrezovej, a ty si dovoľuješ obviňovať ho z takého zločinu?“ to už predseda na neho kričal, až mu z úst fŕkali sliny. „Okamžite vypadni stadiaľto, lebo ťa dám vyvieť žandármi a ešte dostaneš aj riadnu bitku!“ Michal sa postavil so zatúpanými pästami a kričal: „Dostanem bitku za to, že chcem, aby bola vyšetrená vražda mojich príbuzných? Takto sa chová strana, ktorá bojovala proti fašizmu a toto si zaslúžia ľudia, ktorí boli členmi odboja a boli zavraždení?“ Predseda sa zrazu upokojil. Ponúkol mu cigaretu, Michal odmietol. „Pozri sa, chlapče, je mi ľúto tvojho otca aj tvojej rodiny, ale ich zavraždili nemeckí fašisti, a s tým už nikto nič nespraví, ani ty, ani ja, ani strana. Choď domov a ja ti sľubujem, že sa budem snažiť vám čo najviac pomôcť. Do konca roka už budete mať aj vy, Cigáni, elektrinu a neskôr aj vodovod, budete mať prácu, lebo naše socialistické zriadenie sa o vás postará.“

Michal odišiel a cítil sa ako zbitý pes. To, čoho sa mu dostalo, nečakal. Myslel si, že ho vypočujú, že začnú vyšetrovať, že tých ľudí zatknú a posadia do basy. No trpkosť si uvedomil, že Cigánom nikto neuverí aj napriek zločinom, ktoré sa im stali a o ktorých všetci vedia. Zlosť v ňom rástla a stále viac mal chuť pomstiť sa ľuďom, ktorí boli zodpovední za smrť jeho otca a príbuzných. Každý deň v ňom rástol hnev a túžba po pomste. Už nikomu nerozprával o tom, čo cíti, ani svojej matke. Denne chodil do práce a bol v jednej partii s Janom Flakom, o ktorom bol presvedčený, že je zodpovedný za smrť jeho otca. V hlave sa mu odvíjal plán, ako sa pomstí za vraždu svojich blízkych.

Vybral si deň, kedy vykoná svoju pomstu. Jano Flak bol ožran, všetci v dedine to o ňom vedeli. Michal si počkal na deň výplaty, bol to horúci deň a vzduch sa triasol od horúčavy. Celý čas sa správal veselo a žartoval. Po práci pozval všetkých chlapov z partie na pivo, platil každému a najviac Janovi Flakovi. Postupne sa chlapi vytratili domov, veď ich doma čakali ženy. Jano žil sám, jeho žena zomrela pred viac ako desiatimi rokmi. Michal mu kupoval ďalšie a ďalšie poldecáky. Po niekoľkých hodinách bol Jano opitý, tvár mal červenú, oči mŕtne a nedokázal sa pozeráť na Michala. „No, chlapče, dnes som to asi prehnal, ale dobre si ma pohostil, len čo je pravda. Aj keď si Cigán, ukázal si sa ako chlap,“ Flak opito začal a napil sa piva. „Janči, poď, ideme domov! Krčmu zatvárajú, odprevaďím ťa,“ usmial sa Michal. Jano dopil poldeci a pivo, aj keď mu prišlo zle. „Dobre, poď, ideme. Veď bývame pri sebe.“ Michal ho zobral pod pazuchu a vyviedol z krčmy. Prešli niekoľko metrov a Michal ho odviedol k poľnej ceste popri potoku. Jano sa mu chcel vytrhnúť. „Čo ro-

bíš, kde ma vedieš?“ zavrčal. „Ideme skratkou, neboj sa. Veď viem, ako sa skôr dostaneme domov,“ Michal ho potľapkal po ramenách a usmial sa. Prešli mimo dediny, mesiac svietil, potok tiekol a žblnkotal. V Michalovi rástla zlosť, bol rozhodnutý pomstiť svojho otca a zistiť pravdu o smrti svojich blízkych. Zrazu udel Jana do zátylku, on odpadol, ale len na chvíľu. Potom sa prebral, ale Michal ho už držal mocne za krk a hlavu mu tlačil do potoka. Telo sa vzoplo, bránilo sa, ale Michal bol silnejší. Díval sa, ako sa Jano mece vo vode, videl bubliny, ktoré sa objavili na hladine. Vo chvíli, keď cítil, že sa prestal brániť, ho vytiahol z vody. Jano Flak začal zvracať vodu a kašľať. Michal počkal, a potom ho niekoľkokrát udel do tváre. „Ty si udal môjho otca a príbuzných Nemcom!“ Jano sa dusil vodou aj krvou, z nosa mu tiekla krv: „Nezabíjaj ma, ja za to nemôžem!“ „Teraz povedz pravdu, ty pes, bol si to ty a učiteľ?“ Michal ho znovu udel do tváre a opäť mu hlavu ponoril do vody a topil ho, chcel ho zabiť. Keď telo opäť ochablo, vytiahol ho z vody a niekoľkokrát udel po hrudi. Jano Flak vykašľal vodu a opäť sa nadýchol. Prešlo niekoľko minút, obidvaja boli ticho. Jano zhlboka dýchal, Michal sedel na zemi a objímal si kolená. „Teraz povedz, aká bola pravda, inak ťa zabijem!“ Jano ležal na zemi a zvíjal sa od strachu. „Ja za to nemôžem! Nebol som sám, bola to takmer celá dedina a učiteľ ich viedol. Museli sme niekoho podhodiť Nemcom, aby sme sa my zachránili a dokázali svoju vernosť. Ty si bol decko, nevieš, ako veľa sme všetci riskovali.“ Michal ho chytil pod krk a opäť udel: „Ako si ty riskoval tým, že si nosil gardistickú uniformu a udával ľudí?“ Jano zakvíľil a vedel, že na svoju obranu nemá čo povedať. Po chvíli úporného premýšľania povedal, že za všetko môže učiteľ Veský. Michal sa na neho pozrel, videl jeho rozbitú tvár a v jeho srdci bol jediný pocit a túžba pomstiť sa. Vybral z vrečka svoj nôž, chytil Jana za vlasy a chcel mu vraziť nôž do krku. Jano vykrikoval a začal prosiť. „Miško môj, nerob to, veď ja som nebol hlavný vinník a už vôbec nie sám! Keby si sa chcel pomstiť, musel by si zabiť polovicu dediny. Nevieš si predstaviť, koľko ľudí sa k nám pripojilo, koľkí sa chceli zbaviť Cigánov. Ja som bol vždy len Flak, niekto, na koho sa každý díva z vysoka. Niekto, kto nemá majetok a býva pri Cigánoch,“ začal úpenlivo plakať a prosiť.

Michalovi začalo srdce biť až v krku, ruku mal napriahnutú k vykonaniu pomsty. Vtedy si predstavil tvár svojho otca, strýkov a bratrancov a zrazu akoby cítil, že mu všetci naraz povedali: „Nezašpiň si dušu. Svoju pomstu prenechaj Bohu“. Jano držal za vlasy a jeho život bol v jeho rukách. Tá moc nad životom ho vystrašila a uvedomil si, ako veľmi by trpel vinou za vykonanie pomsty. Pomaly ho pustil a nechal padnúť na zem. Bez slova odišiel. Cestou domov mu búšilo v sluchách a nevedel sa ukludniť, mal pocit, že jeho telo exploduje. No vedel, že žiadna pomsta nedokáže uhasiť ten pocit bolesti a smútku. Keby aj zabil všetkých, ktorí sú zodpovední za smrť jeho blízkych, tak to nedokáže zmeniť, nedokáže zo svojho života dostať tú bolesť, ktorá mu drásala dušu. Rozbehol sa domov a trpkosť sa rozplakal.

Text: Braňo Oláh

Poviedka bola napísaná podľa skutočných udalostí, ktoré sa odobrali po potlačení SNP na jeseň 1944 v obci Dúbravy, kde nacisti a gardisti zavraždili štrnásť mužov z rómskej komunity v obci Dúbravy, ktorá sa nachádza blízko Detvy. Autor poviedky je rodinne spriaznený s obetami nacistického vraždenia a vychádzal z rozprávania preživších. Mená v poviedke sú zámerne zmenené.

Nie sme tu odvčera

Peter Kudráč je predsedom Občianskeho združenia „Róm Podskalky“. Organizácia vznikla v roku 2014 a venuje sa komunitnej práci s deťmi, mládežou a dospelými v osade Podskalka v Humennom. V tomto roku sa združenie venovalo aj zberu dát o živote Rómov v tejto lokalite. Projekt Nie sme tu odvčera bol podporený z finančných zdrojov Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. Viac o tom, čo motivovalo členov občianskeho združenia k tejto práci, ako zber dát prebiehal a čo bude výstupom celého projektu, nám v rozhovore povie Peter Kudráč.

Ako vznikla myšlienka realizácie projektu Nie sme tu odvčera?

Projekt Nie sme tu odvčera nadväzuje na to, čo sme v rámci Občianskeho združenia „Róm Podskalky“ realizovali v roku 2017. V tom čase sme iniciovali projekt s názvom Čirlatuno dživipen / Život v minulosti. V tomto projekte sme vyzbierali od Rómov staré fotografie, najmä rodinné aj s ich popisom a príbehom, ktorý sa na ne viazal. Následne sa urobila výstava týchto fotografií vrátane vyjadrení Rómov, ktorí na nich boli. Aktuálny projekt teda vychádza práve z toho, čo sme začali robiť v roku 2017.

V čom je tento projekt iný a aký je jeho cieľ?

Rozšírili sme myšlienku projektu. Pokračovali sme v zbere dát od starších obyvateľov, zbierali sme súbor informácií o ich živote, zamestnaní z rôznych období, a to s cieľom tieto informácie uchovať pre budúce generácie. V rámci tohto projektu nás zaujímalo ako sa kedysi žilo na osade v Podskal-

ke, ako sa Rómovia postupne dostávali do širšej spoločnosti, aké mali záujmy a záľuby, ako vychovávali svoje deti a podobne.

Na vytvorenie predstavy o tom, ako Rómovia kedysi žili je potrebné osloviť vhodných respondentov a adresne cieľiť otázky. Skúste nám opísať, ako zber informácií prebiehal vo vašom projekte.

Oslovili sme sedem respondentov, pôvodne sme mali v pláne osloviť až dvadsiatich, avšak situácia v súvislosti s koronavírusom nám tieto plány prekazila. Okruh otázok bol teda koncipovaný tak, že v prvej časti nás zaujímal vek respondentov, ich rodokmeň, vzdelanie, to, odkiaľ pochádzali. Druhý okruh bol zameraný na ich zamestnanie, tretí na ich spomienky na významné spoločensko-politické obdobia na Slovensku, t. j. roky 1968 a 1989. Pýtali sme sa na to, ako toto obdobie prežívali, čo si z neho pamätajú a aký vplyv malo na ich život. Myslím, že tieto otázky mali široký záber, pretože respondent hovoril vlastne o celom svojom živote až po súčasnosť. Priemerný vek našich respondentov je 60 rokov. Žiaľ, bolo veľmi náročné nájsť v Podskalke osoby staršie ako 70 rokov. My sme preto oslovili vlastne najstaršiu žijúcu generáciu Rómov v tejto lokalite,

ale podarilo sa nám urobiť rozhovor aj so 74-ročnou paňou.

Rok 1968 sa zapísal do dejín Československa pokusom o nastolenie socializmu s ľudskou tvárou, čo v praxi znamenalo snahu o demokratizáciu komunistického systému. Ako si na toto obdobie spomínajú Rómovia z Podskalky?

Aktéri tohto projektu vo svojich spomienkach hovorili o tom, že pri vstupe Rusov do osady Podskalka nimi lomcoval pocit strachu, ktorý ich nútil odísť do lesov, a tak sa týmto vojakom vyhnúť. Iní zase strach neprežívali a nemali problém s Rusmi vychádzať, porozprávať sa s nimi. Z rozprávania vyplynulo, že napriek okupácii osady nedošlo k fyzickým stretom medzi Rómami a vojakmi, avšak pocit neistoty a strachu pretrvával. Rómovia si v tom čase kladli otázky: Bude vojna? Nebude vojna? Čo s nami bude? Žiť v neistote a strachu, nevedieť, kedy sa situácia zmení bolo pre nich rovnako náročné ako asi pre každého, kto v tom čase žil. Po istom čase prišli na to, že sa v podstate nič zvláštne nedeje, akoby si na prítomnosť vojakov zvykli a žili svoj život ďalej.

Teda toto obdobie Rómovia nevnímali ako obdobie okupácie?

V tom čase boli Rómovia málo informovaní o tom, čo sa v spoločnosti dialo oproti súčasnosti, kedy nastal boom v oblasti médií a informácií, ktoré sú dostupné všade a doslova na vás kričia z každej strany. U starých Rómov z Podskalky je to bez zmeny, stále prežívajú svoj život akosi rovnako, je to akoby v nich. Mladšia generácia je už viac uvedomelá, viac sa zaujíma o spoločenské a politické dianie.

Ďalším prelomovým obdobím je rok 1989, rok Nežnej revolúcie. Ako prežívali toto obdobie?

Je to obdobie, na ktoré si všetci veľmi dobre spomínajú, spomienky sú oveľa čerstvejšie, aj keď prešlo tridsať rokov od revolúcie. Musím povedať, že naši respondenti vnímali socializmus asi lepšie z dôvodu, že bola práca. Rómovia chceli a chcú pracovať, no vtedy sa muselo pracovať. Mali stabilný príjem, mali byty, mohli si brať pôžičky. Bol to pre nich iný život, spokojný, aj keď možno chudobnejší. Ďalšia vec je, že keď za socializ-

mu pracovali, tak ich majorita vnímala trošičku iným spôsobom – bola priateľská a súdržná. Rómovia odviedli svoju prácu, po práci si spolu s kolegami niekde sadli, do krčmy na pivo alebo len tak sa porozprávali. Takto vzťahy utužovali a vtedy sa im spolunažívalo dobre v porovnaní so súčasnosťou. Dnes majú Rómovia často strach z návštev reštaurácií či pohostinstiev. Pod tlakom rôznych okolností vznikli podniky pre Rómov a Nerómov, ktoré sú určené buď pre jednu skupinu alebo pre druhú. Aj toto sú dôvody prečo socializmus považovali za dobré obdobie.

Hovorí sa, že Rómovia si v minulosti vzájomne pomáhali a teraz akoby prešli od komunitného spôsobu života k individuálnemu.

Áno, je to tak. Rómovia na Podskalke boli veľmi súdržní, navzájom si pomáhali. Dnes sa to už nenosí. Spomínam si na respondenta, ktorý hovoril ako sa bohatší Rómovia vedeli podeliť s tými chudobnejšími. Napríklad, keď prišli vianočné sviatky, robila sa zabíjačka a nebol problém rozdeliť sa s mäsom, väčšia časť sa rozdalala do tých najchudobnejších rodín.

Kedy sa to začalo meniť?

Zlom nastal v 90-tych rokoch príchodom demokracie. Upustilo sa od pozície vajdu, ktorý bol akýmsi starostom. Musím konštatovať, že aj životná úroveň Rómov o čosi klesla. V minulosti žili v meste, stratou práce sa vrátili do osady a ich príchodom postupne dorastali generácie bez práce a kontaktu s okolím a majoritou.

Vráťme sa k rozhovorom, ktoré ste v rámci projektu robili. V akom jazyku boli vedené?

Rozhovory boli robené v rómskom jazyku a dva vo východoslovenskom nárečí.

Čo plánujete s vyzbieranými rozhovormi ďalej robiť?

Keď sa projekt ukončí, tak sa poskytnú Štátnej vedeckej knižnici v Prešove, a tak sa k nim budú môcť dostať všetci, ktorí o ne prejavia záujem.

Aké sú vaše plány do budúcnosti?

Zvažujeme knižné vydanie týchto rozhovorov aj s komentármi a fotodokumentáciou.

Petrovi Kudráčovi, predsedovi Občianskeho združenia „Róm Podskalky“, želáme veľa úspechov pri realizácii svojich plánov.

Text: Jana Gáborová Kroková, foto: archív PK

ne a „hoaxy“ na sociálnych sieťach, ktoré chcú vyvolávať obavy z poskytnutia informácií o občanoch. Je potrebné, aby občania boli opatrní a informácie si preverovali. Všetky osobné údaje zisťované sčítaním sú chránené v súlade so zákonom o ochrane osobných údajov.

Aký je teda rozdiel medzi štátnym občianstvom, štátnou príslušnosťou a národnosťou?

Ústava hovorí o dvoch rôznych oblastiach: o štátnom občianstve Slovenskej republiky aj o príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine. Vo všeobecnosti je štátna príslušnosť právny vzťah medzi štátom a občanom založený na právach a povinnostiach občana, kým národnosť znamená príslušnosť k národu, národnosti či etnickej skupine, ktorej členovia majú spoločnú históriu, kultúru a jazyk.

Mätúce môžu byť anglické ekvivalenty týchto pojmov. Niekedy sa anglický pojem „nationality“ nesprávne prekladá do slo-

venčiny ako národnosť, správny slovenský preklad je štátna príslušnosť. Synonymom anglického „nationality“ je „citizenship“, ktorý má v slovenčine tiež význam štátna príslušnosť. Anglickým ekvivalentom národnosti je „ethnicity“.

Občanom Slovenskej republiky môže byť osoba akejkolvek národnosti. Nezamieňajme si preto pojem „štátna občianstvo“ či „štátna príslušnosť“ s pojmom „národnosť“. Môžete byť občanom Slovenskej republiky a zároveň mať napríklad bulharskú národnosť.

Načo sa zisťujú údaje o národnosti?

Všetci občania Slovenskej republiky majú práva a povinnosti, vďaka ktorým sa môžu aktívne zúčastňovať na politickom, kultúrnom či ekonomickom živote spoločnosti. Slovenskými občanmi nie sú iba Slováci, ale aj príslušníci národnostných menšín, ktorí v Slovenskej republike žijú. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 poskytne jedinečnú prí-

ležitosť zozbierať údaje, ktoré sú potrebné pre nastavenie opatrení v oblasti školstva, kultúry a jazykových práv všetkých občanov vrátane tých, ktorí patria k národnostným menšinám.

Prečo bude možné uviesť svoju národnosť a prihlásiť sa aj k inej národnostnej menšine?

Ak pochádzate napríklad z národnostne zmiešanej rodiny alebo prostredia, Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 vám poskytne jedinečnú príležitosť, a to po prvýkrát uviesť svoju národnosť a zároveň uviesť aj INÚ národnosť. Takýto postup, ktorý sa uplatňuje vo viacerých európskych krajinách, poskytne komplexnejší obraz o národnostnom zložení obyvateľov Slovenskej republiky a pomôže tak lepšie nastaviť politiky v oblasti školstva, kultúry a jazykových práv.

Načo sa zisťujú údaje o materinskom jazyku?

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 opäť poskytne prí-

ležitosť zozbierať údaje o materinskom jazyku. Výsledky sčítania preto výrazne pomôžu aj v oblasti školstva, kultúry a používania jazyka, pretože poskytnú súbor nahraditeľných informácií dostupných úradom i širokej verejnosti. V dnešnom globalizujúcom sa svete sú informácie o materinskom jazyku pre nastavenie opatrení v oblasti školstva, kultúry a používania jazyka kľúčové.

Bude môcť niekto zistiť k akej národnosti som sa prihlásil?

Nie. Všetky osobné údaje zisťované sčítaním sú chránené v súlade so zákonom o ochrane osobných údajov.

Budú údaje zabezpečené, aby nemohli uniknúť?

V rámci sčítania obyvateľov, domov a bytov Štatistický úrad realizuje bezpečnostný projekt, ktorý pokrýva ochranu osobných údajov počas celého procesu práce s informačnými systémami. Treba si uvedomiť, že v súlade s ochranou osobných údajov sa s týmito

údajmi pracuje len v etape zberu, potom sa s nimi už nepracuje. Na spracúvanie osobných údajov sa vzťahuje zákon o ochrane osobných údajov. Výsledky sčítania nemôžu byť priamu ani nepriamo identifikáciou osoby a jej údajov získaných sčítaním. Zároveň, každý, kto sa pri príprave, priebehu a vykonaní sčítania a pri spracovaní jeho výsledkov oboznámi s dôvernými štatistickými údajmi, má zo zákona povinnosť mlčanlivosti.

Kto bude môcť využívať získané údaje a ako sa k nim dostane?

Základné výsledky sčítania zverejní Štatistický úrad SR najneskôr do 1. januára 2022. Podrobné výsledky sčítania úrad zverejní najneskôr do 31. marca 2024. Úrad môže na základe písomnej dohody so záujemcom vytvoriť aj ďalšie výstupy zo sčítania. Orgánu verejnej moci v Slovenskej republike poskytne úrad výstupy bezodplatne.

Zdroj: Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny

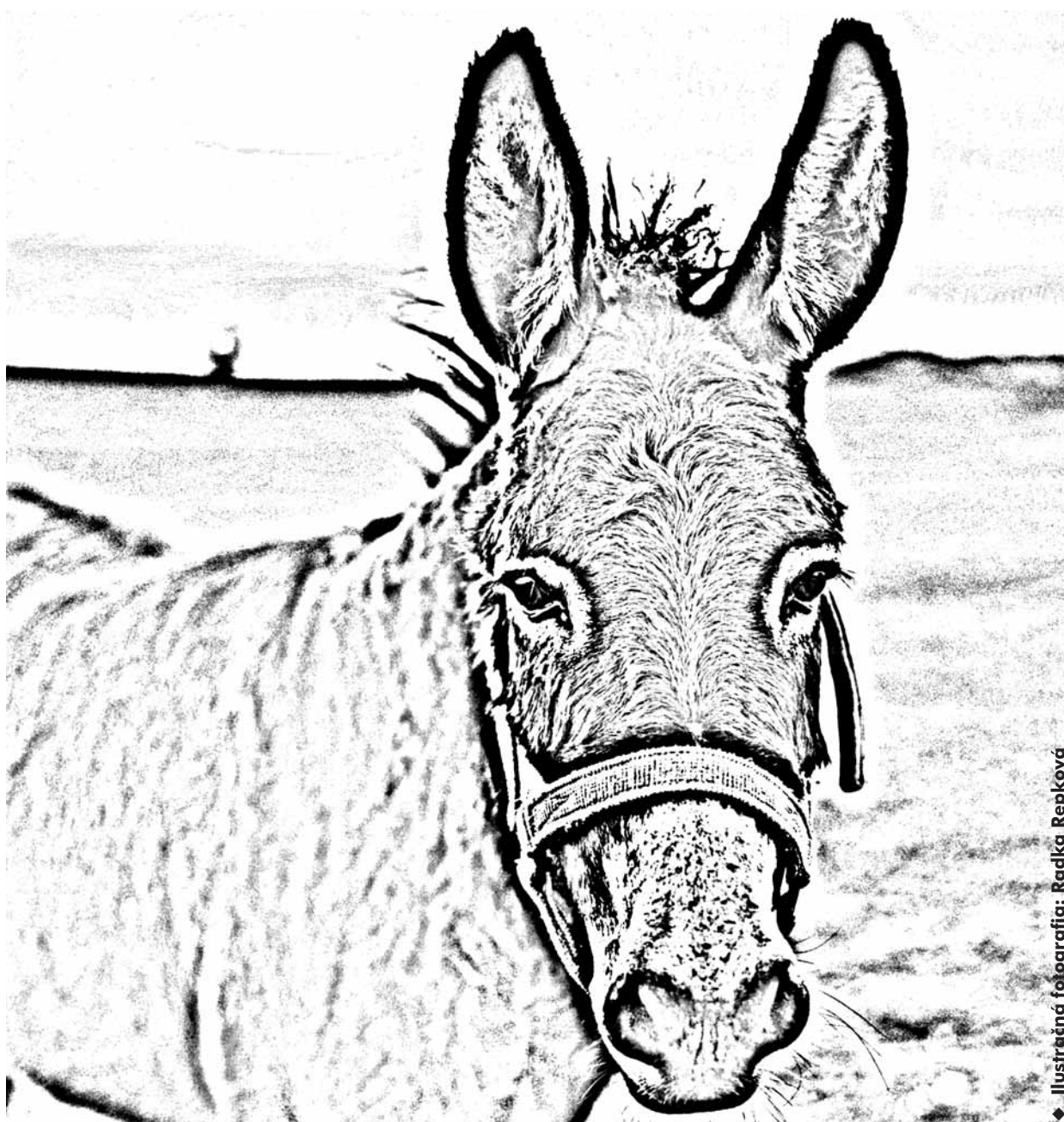
Kanalo a somár

O Kanalo the o somaris

Kde bolo, tam bolo, medzi le-som a riekou stál malý domček a v ňom žil skromný Róm, ktorého volali Kanalo, lebo spod kalapa, ktorý stále nosil mu trčali trochu väčšie uši ako mali ostatní. Žil tam so svojou ženou. Deti nikdy nemali, ale mali somára, a ten bol pre nich ako ich syn. Dlhé roky im slúžil a oni si nevedeli život bez neho ani predstaviť. Neraz sa s ním rozprávali ako so seberovným. Somárik bol veľmi poslušný a všetko, čo mu Kanalo alebo jeho žena povedali urobil, lebo rozumel ľudskej reči. Hovoriť nevedel, no vedel, že ho obaja majú radi. Žili si šťastne, aj keď toho veľa nemali.

Jedného dňa však Kanalova žena vážne ochorela a on nemal peniaze na lekára ani na lieky, aby sa vyliečila. „Nechcem, aby moja milovaná žienka zomrela,“ stonal Kanalo a rozmýšľal, odkiaľ vezme peniaze na lekára. „Predám somára miestnemu gazdovi, aby som mal peniaze na lekára a na lieky,“ napadlo Kanala. Aj keď mu bolo ľúto dať somárika preč od seba, vedel, že takto pomôže svojej žene a aj somárik bude žiť, aj keď inde. „Poď, ideme do mesta za gazdom!“ prikázal somárovi Kanalo, priviazal mu uzdu a šli. Somár si myslel, že idú bežne do mesta za gazdom, a ten im dá ako vždy nejaké jedlo, ktoré v gazdovstve nezjedli, staré veci a on to ponesie na chrbte domov, a preto netrucoval a išiel. Kanalo sa s gazdom stretol za mesom a tam sa aj dohodli na cene.

Gazda dal peniaze Kanalovi, somára chytil za uzdu a ťahal ho domov. Vtedy somár pochopil, že ho jeho pán predal gazdovi a začal trucovať. Zastal, potom si sadol na zem a ani sa nepohol. „Vstaň, ty hlúpy somár a poď, lebo som ťa kúpil a už si môj!“ kričal gazda na somára, ale ten sa ani nepohol a ani si nevšimol tú stranu, kde stál gazda. Keď tu zrazu šiel okolo prefikáný Róm Zolo. „Pekný deň želám,“ pozdravil ich a pýta sa gazdu, „prečo nadávate, pane, tomu somárovi do hlupákov?“ Gazda sa pozrie na Zola a hovorí: „Veď pozri, čo robí, sadol si na zem a neviem s ním pohnúť! Tak nie je hlúpy?“ „Nie! Nie je hlúpy. Aj keď sa hovorí o somároch, že sú tvrdohlaví a hlúpi, nie je to pravda. Sú to veľmi inteligentné zvieratá a ak niekomu slúžia dlhé roky ako tento slúžil Kanalovi, nechcú sa s nimi rozlúčiť,“ vysvetlil Zolo. „Teraz čakáte, kým sa somár postaví a pôjde s vami, pán gazda, však? Ten sa tak skoro nepostaví,“ dodal Zolo. „Ako to myslíš?“ opýtal sa ho gazda. „Vy všetci si myslíte, že somáre sú hlúpe zvieratá, ale keď somár vystrie uši dohora, dáva znamenie, že bude krásny a slnečný deň, keď má uši dole, dáva znamenie, že príde búrka, keď sa z ničoho nič zastaví a nechce pokračovať v ceste ďalej, dáva znamenie, že hrozí nešťastie a nebezpečenstvo. Preto somáre nemôžu byť hlúpe,“ vysvetľuje Zolo. „A čo znamená, keď si somár sadne na zem ako tento tu a nechce sa postaviť a ísť ďalej?“ pýta sa zvedavo gazda. „Noo..., to znamená, že pod ním v zemi sa nachádza nejaké zlato alebo poklad,“ odpo-

♦ Ilustrácia fotografica: Radka Repková

vedal Zolo, žmurkol jedným okom na Kanala a išiel svojou cestou.

Keď to obaja počuli, začali sa hašteriť. „Tu máš peniaze! Somár a to, čo je v zemi pod ním, je moje,“ kričal Kanalo. „Nie, nie! Ja som somára od teba kúpil, a teda somár je môj a aj to, čo je v zemi pod ním, je moj!“ reval zase gazda a takto sa hašterili niekoľko hodín, až kým Kanalovi netuklo v hlave, prečo Zolo na neho žmurkol, keď odchádzal. „Vieš čo? Nebudeme sa hádať, koho je somár. Dohodnime sa takto. Somára aj peniaze si nechám ja a tebe prenechám to, čo je v zemi, na ktorej somár sedí,“ navrhol Kanalo gazdovi. Ten najprv uvažoval nad ponukou, ale keď si pomyslel, koľko bohatstva môže byť v zemi, neváhal. „Dobre teda, nech je tak, ako navrhuješ, Kanalo,“ povedal gazda. Somár to všetko počul, a keďže rozumel ľudskej reči, bez problémov sa postavil a išiel s Kanalom. Gazda sa ani nečudoval, že somár sa zrazu postavil a išiel so svojím pánom. Ten myslel len na bohatstvo, ktoré leží v zemi, kde sedel somár. A tak gazda začal kopat a kopat a zlato, ani poklad nikde. „Možno to bude hlbšie,“ povedal si gazda a kopal ďalej, ale zbytočne. Vykopal takú hlbokú dieru, že sa z nej nemohol dostať. Kanalo aj so somárom išli za lekárom, a ten vyliečil jeho ženu. Kanalo bol šťastný, že jeho žena je zdravá a má aj svojho somárika a ešte mu aj zvýšili nejaké peniaze, ktoré mu dal gazda, a tie odložil na horšie časy. Kanalo so svojou ženou a aj so svojím múdрым somárikom žili si šťastne a skromne ako predtým a gazda

sedel v jame, ktorú si sám vykopal a čakal na pomoc, kto ho z nej vytiahne. Medzitým preklínal Kanala a somára, ako ho dobehli a ak ho ešte z tej jamy nevytiahli, tak na pomoc čaká dodnes a preklína sám seba, aký je hlúpy somár.

* * *

Kaj sas, odoj sas, maškar o veš the leň ačhelas cikno kheroro u andre leste dživelas čoro Rom, saves vičhinenas Kanalo, bo telal e stadži, savi sojekhvar urelas leske avriačhenas sikra bareder kana sar sas avren. Dživelas odoj peskra romňaha. Čhave šoha len nasas, kajča sas len somaris, u oda sas prekal lende sar lengro čhavo. But berša lenge sogalinelas u on peske nadžanenas o dživipen bijal leste aňi te suňarel. Najekhvar leha vakerenas sar peske jekhutneha. O somaris šunelas u savoro, so leske o Kanalo abo leskri romňi phenenas kerelas, bo achalolas la manušíkaňa čhibake. Te vakerel nadžanelas, kajča džanelas, hoj les sodujždžene kamen. Dživenas peske bachtales, choc len but nasas.

Kajča jekhe dživeseha le Kanaleskri romňi bares nasvalila u les nasas love pro doktoris aňi pro drabi, kaj pes te sastarel. „Nakamav, kaj miri kamaduňi romňori te merel,“ rovelas o Kanalo u gondolinlas, khatar lela love pro doktoris. „Bikenava le somaris le gavutne chulajeske, hoj man te el love pro doktoris the pro drabi,“ avla pre godži le Kanaleske. Choc sas leske phares te del le somaris pestar, džanelas, hoj avka šigitine-la peskra romňake u the o somaris

dživela, choc avrether. „Av, džas andro foros pal o chulaj!“ parančolindža le somariske o Kanalo, phandla leske o šelo pašal e men u džanas. O somaris peske gondolinlas, hoj džan ča kavka andro foros pal o chulaj, u oda len dela sar mindik varesavo chaben, savo andro chulajiben nachale, purane renti u ov oda lidžala pro dumo khere, u vaš oda nakerelas choľi u džalas. O Kanalo pes le chulajiha arakhle pal o foros u odoj pes do-vakerde the pro počiriben.

O chulaj diňa o love le Kanaleske, le somaris chudňa le šelestar u cirdelas les khere. Akor o somaris achalilas, hoj les leskro raj bikendža le chulajiske u chudňa te kerel pre choľi. Ačhila te ačhel, palis peske bešla pre phuv u aňi pes načaladža. „Ušči, tu dilino somarina u av, bo me tut cindžom u imar sal miro!“ vičhinelas o chulaj pro somaris, kajča oda pes aňi načaladža u aňi nadikhelas pre odi sera, kaj ačhelas o chulaj. Sar jekhva-restar džalas pašal o butdžanlo Rom o Zolis. „Šukar džives mangav,“ pafikerdža len u phučel le chulajistar, „soske rakines, rajeja, kale somariske andro diline?“ O chulaj dikhel pro Zolis u phenel: „Se dikh, so kerel, bešla peske pre phuv u nadžanav leha te čalavel! Ta nane dilino?“ „Na! nane dilino. Choc pes vakerel pal o somara, hoj hine zoralessšerengre the diline, nane oda čačipen. Hine bare rajkane džviri u te varekaske sogalinen but berša sar kada sogalinelas le Kanaleske, nakamen pes lenca te odkidel,“ avrivakerdža o Zolis. „Akana užaren, medik pes o somaris navazdela upre u džala tumenca, rajeja

chulajina, so? Oda pes avka sig upre na vazdela,“ kijathodža o Zolis. „Sar oda gondolines?“ phučla pes lestar o chulaj. „Tumen savore peske gondolinen, hoj o somara hine diline džviri, kajča sar o somaris vazdel o kana upre, del te džanel, hoj ela šukar the khameskro džives, sar o kana leske hine tele, del te džanel, hoj avla o baro brišind, sar pes nisostar nič ačhavel u nakamel te džal le dromeha dureder, del te džanel, hoj avel bi-bacht the phuj. Vaš oda o somara našči aven diline,“ avrivakerel o Zolis. „U so da hin, te peske o somaris bešel pre phuv sar kada kadaj u nakamel pes te vazdel upre u te džal dureder?“ phučel pes o chulaj. „Noo..., oda hin, hoj tel leste andre phuv hin varesavo somnakaj abo barvalipen,“ palephendža o Zolis, čhindža jekha jakhaha pro Kanalo u gefas peskre dromeha.

Sar ada sodujždžene šunde, chudne pes te kerel. „Le kadaj o love! O somaris the oda, so hin andre phuv tel leste, hino miro,“ vičhinelas o Kanalo. „Na, na! Me le somaris tutar cindžom, u vaš oda o somaris hino miro u the oda, so hin andre phuv tel leste, hino miro!“ zoraha vičhinelas pale o chulaj u avka pes kerenas vajkeci ori, medik le Kanaleske nademadža andro šero, soske o Zolis pre leste čhindža jakhaha, sar džalas het. „Džanes so? Nakera-ha pes, kaskro hino o somaris. Dovakeras pes kavkes. Le somaris the o love peske mukava me u tuke mukava oda, so hin andre phuv, pre savi o somaris bešel,“ phendža o Kanalo le chulajiske. Oda ešeb gondolinlas upral o deňipen, kajča sar peske gondolindža, keci barvalipen šaj el andre phuv, neužardža. „Mištes akor, mi el avka, sar phenes, Kanalo,“ phendža o chulaj. O somaris ada sa šundža, u kaj achalolas manušíkaňa čhibake, bi o problemi pes vazdňa upre u džalas le Kanaleha. O chulaj pes aňi načudalinlas, hoj o somaris jekhva-restar pes vazdňa upre u džal peskre rajeja. Oda gondolinlas ča pro barvalipen, savo pašľol andre phuv, kaj bešelas o somaris. U avka o chulaj chudňa te charel the te charel u o somnakaj, aňi o barvalipen ňikhaj. „Talam oda ela teleder,“ phendža peske o chulaj u charelas dureder, kajča hijaba Chardža avri ajsi bari chev, hoj pes andal late našči dochudňa avri. O Kanalo the le somariha gele pal o doktoris, u oda sastardža leskra romňa. O Kanalo sas bach-talo, hoj leskri romňi hiňi sasti u hino leste the leskro somaricis u mek leske ačhile varesave love, save les diňa o chulaj, u ola thodža seraha pro goreder ideja. O Kanalo peskra romňaha the peskre godžavere somariciha dživenas bachtales the čorikanes sar anglo-mis u o chulaj bešelas andre chev, savi peske korkoro chardža avri u užarelas pro šigitišagos, ko les andal late avri cirdela. Maškar oda koškerelas le Kanales the le somaris, hoj leha thode avri u te les mek andal koja chev nacirdne avri, ta pro šigitišagos užarel dži adadžives u koškerel korkores pes, savo hino dilino somaris.

Napísal a preložil: Igor Dužda

rachinkeriben, the avka sar presikhavkerel pes prekal peskro butakero likeriben la legitimacijaha vaš rachinkeribnaskero asistentos.

So oda čaladuno punktost the čaladuno than?

Čaladuno punktost presikhavel zaterdlo butardo than vaš Štatistikano urados sthodo andro than vaš thanutno kotor. Čaladuno than hino gaveskero than, kaj o thanutno šaj kerel peskero rachišagos korkoro vaj šaj te zachudel šegitindo rachinkeriben.

Sar pen pherdarena rachinkeribnaskere formulara?

O thanutno pes jekhvares rachinkerela ča elektronikanes – korkoro khere, andro čaladuno than vaj le šegitindo rachinkeribneha.

So kana o thanutnes nane phuteripen ko kompjutros vaj na džanel le kompjutroha te kerel?

Le thanutnes hin možnosť te zachudel službi vaš šegitindo rachinkeriben. O thanutno šaj mangel le gaves vaš e služba vaš šagitindo rachinkeriben le asistentoha andro čaladuno than vaj le mobilno rachinkerdo asistentoha. Dojekh gav zathovela ajso čaladuno than pedal rachinkeriben the pal oda informinela le thanutnen. Akor, kana thanutno na džanel te kerel le kompjutroha vaj les nane elektronikano aparatos, šaj zachudel službi vaš čaladuno than. Pal olen thanutnen, so naši phiren, šaj aven rachinkeribnaskere šegitinde.

Andre save čhiba avena sthode rachinkeribnaskere formulara?

Štatistikano urados andal SR prekal zakonstar pal rachinkeriben vaš manuša, khera, biti andro berš 2021 zachudela rachinkeribnaskere formulara sthode the bijo themutni čhib the andre hungriko, romaňi, rusinakeri, ukrainakeri, anglikaňi, francuziko the němcko čhib.

Savore kampilifagutna informaciji ena sikra sikrtar presikhade pre sera www.scitanie.sk

Ena zachudle andre ala čhiba the metodikane avriachalipena?

Metodikane avriachalipena hine sphandle le rachinkeribnaskero formulariha, the vašoda ena zachudle ča themutni čhib the andre hungriko, romaňi rusinakeri, ukrainakeri, anglikaňi, francuziko the němcko čhib.

Save ena phučibena pedal narodnosť the dajakeri čhib?

Pedal dodžanlipen vaš narodnosť the dajakeri čhib le thanutnen ena trin phučibena. Phučiben pedal narodnosťakero dodžanlipen ela ajso: „Savi hiňi tumari narodnosť?“ o thanutno peske šaj kidel možnosť: slovakiakeri, hungriko, romaňi, rusiňiko, čechiko, ukrajiňiko, němcko, moravakeri, poľsko, rusiko, vijetnamiko, bulgariko, chorvaťiko, serbijakeri, židoskeri, rumuňiko, albaňiko, grekiko, slijezsko, aver – the adaj šaj irinel kidni narodnosť.

Palis o thanutno odphenela pro phučiben „Zathoven tumen ke aver narodnosť?“ the šaj te irinel aver kidni avri narodnosť.

The o thanutno odphenela pro phučiben „Savi hiňi tumari dakeri čhib?“ the šaj peske kidel možnosť: slovakiakeri, hungriko, romaňi, rusiňiko, čechiko, ukrajiňiko, němcko, poľsko, rusiko, vijetnamiko, anglikaňi, chorvaťiko, serbijakeri, talijansko, jidiš vaj hebrejiko, arabiko, franzuciko, rumuňiko, albaňiko, španijelsko, aver – the adaj šaj irinel kidni dakeri čhib.

Pre soste bi peske o thanutne musaj te del merkišagos paš ala phučibena?

◆ Ilustračná fotografia: R. Čonka

Butvar o manuša na achalon savi diferencija maškar themutno thanutnipen vaj themutno zaterdipen the narodnosť te vašoda peske kampil likerel pre godi savore digrenciji maškar ala lava.

The penge o thanutna manuša musaj te del merkišagos pro dezinformacijengere kampaňa the „hoaksa“ pro socijalna sphandlipena, so kamen te phundravel daravipena andal sthode informaciji pal thanutne manušen. Kampil te jel but šundo the informaciji peske te čačipnarel. Savore dženeskere informaciji sthode rachinkeribnastar hine zaarakhle prekal zakonos pal zaarakhiben vaš dženeskere informaciji.

Savi hiňi diferencija maškar themutno themutnipen, themutno zaterdipen the narodnosť?

E ustava presikhavel duj avresave seri: pal themutno themutnipen vaš Slovakiakeri republika the pal zaterdipen ko naciakeri cikňiben vaj etnikaňi grupa. Prekal buchľaripen hino themutno zaterdipen sar pravno maškaripen themestar the themutnestar zathodo opral čačipena the thanutneskere kampilšaga, kana ča narodnosť likerel zaterdipen ke nacija, narodnosť vaj etnikaňi grupa, kaj lakere dženen hin jekhetano čirlatuňipen, kultura the čhib.

But naachafarde šaj jen the anlgikane ekvivalenti ala laven. Varekana pes anglikano lav „nationality“ namištes prethovel andre slovačko čhib sar narodnosť, čačikano slovačko prethoviben hino themutno zaterdipen. Jekto lav vaš anglikano „nationality“ hino „citizenship“, so len hin the andre slovačko čhib achalipen sar themutno zaterdipen. Anglika no ekvivalentos vaš narodnosť hino „ethnicity“. Themutno andre Slovakiakeri republika šaj avel chocsavo dženo avresave narodnosťaha. Vašoda amenge na čerinas o lav „themutno themutnipen“ vaj „themutno zaterdipen“ le laveha „narodnosť“. Tumen šaj jen themutno vaš Slovakiakeri republika the šaj tumen jel the bulgariko narodnosť.

Pedal soste pen roden informaciji pedald narodnosť?

Savore themutnen andal Slovakiakeri republika hin pravi the kampilšaga, vaš save šaj pen zathovkeren andro politikakero, kulturakero vaj ekonomikakero dživipen andre socijeta. Slovakiakere themutne nane ča o Slovaka, ale the manuša andal narodnosťakere cikňibena, so dživen andre Slovakiakeri republika. Rachinkeriben manušen, kheren the biten 2021 dela korkoreskeri prilžitostá te skidel o informaciji, save hine kampilšagutna pedal sthovkeriben vaš arakhibena andre sikhaviben, kultura the čhibakere čačipena savore themutnen the olen, so zaterdon ko narodnosťakere cikňibena.

Soske šaj ela te sthovel peskeri narodnosť the zaterdol pes the paš aver naciakeri cikňiben?

Kana sar ko priklados andal narodnosťakeri ušandí fameľija vaj pašalipen, Rachinkeriben vaš thanutnen, kheren the biten 2021 tumenge dela korkoreskeri možnosť the elšines jekhvar peske te sthovel peskeri narodnosť the jekhetanes te shovel the AVER narodnosť. Ada postupos so pes zachudel the andre aver europakere thema, dela buchleder dikhiben pal narodnosťengero sthoviben vaš themutnen andal Slovakiakeri republika the šegitinela avka te federisaľol politikakere prikeribena prekal sikhaviben, kultura the čhibengere čačipena.

Pre soste pen roden informaciji pal dajakeri čhibate?

Rachinkeriben thanutnen, kheren the biten 2021 pale dela prilžitostá te skidel informaciji pal dajakeri čhibate. Rachinkeribnaskere rezultata vašoda šaj but šegitinena the prekal sikhaviben, kultura the čhibakere zachudkeribneha, vašoda hoj dena jekhbut bare informaciji zachudne le uradenge the buchleder nipenge. Adadives, andre globaliko luma hine informaciji pal dajakeri čhibate pedal arakhibnaskere prikeribena prekal sikhaviben, kultura the čhibakero zachudnipen but zorale.

Šaj vareko pes dodžanel ke savi narodnosť man zathodom?

Na. Savore dženeskere informaciji dodžande andal rachinkeriben hine zaarakhle jekhetanes le zakonoha pal zaarakhiben vaš dženeskere informaciji.

Avena o informaciji zaarakhle, aj pen na resen avri?

Kana džala rachinkeriben vaš thanutnen, kheren the biten, o Štatistikano urados kerel bidaragutno projektos, so zalikerel zaarakhiben vaš dženeskere informaciji jekhetanes prekal keribnaskere procesoha le informatiko sistemenca. Kampil te likerel pre godi, hoj jekhetanes le zaarkhibneha vaš dženeskere informaciji, pes ala informacijenca kerel ča prekal kidnišnaskero kotor, palis pes lenca imar na zachudkerel. Pedal keriben vaš dženeskeri informaciji pes sthovel o zakonos pal zaarakhiben vaš dženeskere informaciji.

Rachinkeribnaskere rezultata na domukhen vortano the bijovortano identifikacija le dženes the leskere informaciji zachudne vaš rachinkeriben. The sako, ko butarel pal rachinkeribnaskero zachudkeriben, keriben the rezultatengero avrikeriben the hino ala informacijenca pativales sprindžardo, musaj le zakonostar te likerel bijovakeriben.

Ko šaj chasňarel zachudne informaciji the sar pes ke lende resela?

Bazutna rachinkeribnaskere rezultata sikhavela Štatistikano urados andal SR jekhnasigeder dži 1. januariste 2022. Churde rachinkeribnaskere rezultata o urados sikhavela jekhnasigeder dži 31. marcoste 2024. Urados šaj prekal irindo dovakeriben le zaujemcoha sthovel mek aver rezultata andal rachinkeriben. Kotoreske vaš nipengeri zor andal Slovakiakeri republika dela o urados savore rezultata hijaba.

Zdroj: Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny

